

Õppekeel Eesti kõrghariduses

Uuringu lõppraport

Mari Liis Räis, Ailen Lang, Epp Kallaste, Laura Kivi

Centar

EESTI RAKENDUSUURINGUTE
KESKUS CENTAR

Sisukord

Lühendid	4
Lühiülevaade	5
Summary	7
Sissejuhatus	9
1. Uuringu metoodika	11
1.1 Valim	11
1.2 Andmekogumine	11
1.3 Analüüs	12
1.4 Euroopa riikide kogemuste kaardistamine	13
2. Ülikoolide visioon õppekeele hetkeolukorrast ja arengust	14
2.1 Inglisekeelse õppe roll ülikoolis	14
2.2 Eesti- ja ingliskeelse õppe vahekord	15
2.3 Õppekeele rakendamise põhimõtted õppetöös	16
2.4 Keeleoskus kui õppimise eeldus ja õpiväljund	17
2.5 Vene õppekeele roll	19
2.6 Õppekeele administratiivküsimused	20
3. Õppekeele areng õppekavade tasemel	21
3.1 Õppekeele valiku alused	21
3.1.1 Õppekava keele valik	21
3.1.2 Keelteoskus sisseastumisel ja lõpetamisel	22
3.1.3 Õppekava õpiväljundite saavutamiseks vajalikud keeled	23
3.2 Õppekeele ja muude keelte kasutamine õppetöös	24
3.3 Eesti keele ja kultuuri õpe ingliskeelsetel õppekavadel	26
3.4 Õppekavade keele tulevik	27
4. Euroopa riikide kogemused õppekeele korraldamisel	30
4.1 Rootsi	30
4.2 Läti	32
4.3 Sloveenia	34
4.4 Õppetunnid teiste riikide kogemustest	36
Järeldused ja soovitused	37
Viited	40
Lisa 1. Uuringu uurimisküsimused	42

Lühendid

EHIS – Eesti Hariduse Infosüsteem

EKA – Eesti Kunstiakadeemia

EMTA – Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia

EMÜ – Eesti Maaülikool

HTM – Haridus- ja Teadusministeerium

TLÜ – Tallinna Ülikool

TTÜ – Tallinna Tehnikaülikool

TÜ – Tartu Ülikool

Lühiülevaade

Eesti kõrghariduse viimase aastakümne prioriteet on olnud rahvusvahelistumine, mis on suurendanud ingliskeelse õppe osakaalu ülikoolides. Samal ajal on väikeriigi seisukohalt kriitilise tähtsusega säilitada ja edendada kvaliteetset emakeelset õpet. Uuringu eesmärk on selgitada praegust õppekeelte olukorda ja ülikoolide õppekeelte kasutuse lähituleviku arengu visiooni.

Uuringus keskenduti ülikoolide juhtkondade ja õppekavajuhtide seisukohtadele, mille uurimiseks tehti intervjuud kõigi avalik-õiguslike ülikoolide prorektoritega ja Ida-Virumaa kolledžite õppejuhtidega. Lisaks valiti välja 22 õppekava ja intervjuueriti nende õppekavade juhte. Intervjuude käigus kaardistati, kuidas eri keeli õppeprotsessis kasutatakse, millised on sellega seotud kitsaskohad ning kuidas tulevikus paremini reguleerida eesti ja inglise keele kasutamise vahekorda.

Analüüsi tulemused näitavad, et praegust ingliskeelse õppe kasvu on toetanud mitu paralleelset protsessi, kuid peamiselt on see seotud eriala ja selle õpetamise spetsiifikaga. Esiteks on demograafiline langustrend suurendanud vajadust meelitada ülikoolidesse välistudengeid, et eri valdkondade õppekavu elujõulisena hoida. Teiseks on kasvanud üleüldine huvi rahvusvahelistumise vastu ning tuntakse selle positiivset mõju ka eesti keeles õppivate tudengite kogemustele. Kolmandaks ajendas tasuta kõrghariduse süsteemile üleminek teatud erialadel asendama senist õppekava mitmekeelsust inglise keelega. Tähtis osa oli siin nii uuel nõudel, mille kohaselt võib õppekaval olla vaid üks õppekeel, kui ka vajadusel korraldada õppekava selliselt, et oleks võimalus küsida nendel õppekavadel õppeteenustasu. Ingliskeelseks muudetud ja uusi ingliskeelsena avatud õppekavu iseloomustab vajadus õppetöös inglise keelt kasutada ja tööturu nõudmine keeleoskuse järele. See tuleneb sellest, et erialakirjandus on võõrkeelne ja sageli kasutatakse ka tööturul igapäevaselt võõrkeeli, aga lisaks on ülikoolidel soov välisõppejõudude abil õppe kvaliteeti parandada. Näitena toodi siin sageli IT-erialad, aga ka rahvusvahelised suhted.

Ülikoolide õppekeele tulevikuvision rajaneb eeldusel, et ingliskeelse õppe maht kasvab. Samas rõhutasid kõik ülikoolid ka eestikeelse õppe olulisust. Toodi välja vajadus säilitada vähemalt esimese astme haridus eestikeelsena, aga nenditi samuti, et erialaterminoloogia eluspüsümiseks ja edendamiseks peab eestikeelne õpe olema võimalik kõigil õppeastmetel. Murekohana toodi välja tänased piirangud ühe õppekeele kasutamisele ja ebaselgus muude keelte kasutamise lubatuses. Senisest enam soovitakse edaspidi lõimida eesti- ja ingliskeelset õpet, pakkudes kohalikele tudengitele ühtaegu emakeelset baasharidust, ent samas võimalust parandada oma keeleoskust ning avardada oma maailmapilti mitmekultuurilises õppekeskkonnas. Erialase inglise keele vajadust peetakse üha olulisemaks kõigis valdkondades, kuna rahvusvahelise suhtluse osakaal kasvab nii era- kui avalikus sektoris töötades.

Uuritud õppekavade põhjal saab öelda, et õppekava õppekeele ja muude keelte rakendamisel igapäevases õppetöös puuduvad enamasti ranged reeglid. Kui eestikeelsetel erialadel on pea eranditult nõutud ka mõni muu õpiväljundite saavutamiseks vajalik keel, siis ingliskeelsetel õppekavadel teisi keeli ei ole. Eestikeelsetel õppekavadel nõutakse üha enam lisaks inglise keelt, aga olenevalt erialast on saksa, prantsuse ja vene keel samuti endiselt nõutud. Ingliskeelsetel erialadel peeti tudengite mitmekesise tausta tõttu lisakeelte nõuet liialt koormavaks. Keskendudes ülikoolide praktikatele ilmses, et tavapäraselt on tudengitel ja õppejõududel enam vabadust kirjalike õppematerjalide ja iseseisva töö (sh praktika) keele valikul. Juhul, kui on nõutud muude õpiväljundite saavutamiseks vajalike keelte oskus, siis sedagi rakendatakse just neis tegevustes. Kontaktõppes eeldatakse üldiselt õppekeele kasutamist, kuigi võib esineda erandeid, kui kõik tudengid ja õppejõud valdavad mõnda teist keelt hästi. Eestikeelsetel õppekavadel on inglise keel kontaktõppes kasutusel, kui mõnda loengut või kursust loeb välisõppejõud. Erandlikud on õppekavad, kus on terved moodulid võõrkeeles. Sellisel juhul eeldatakse igal õppekavas oleval ainekursusel vastava ainekursuse õppekeele kasutamist.

Eestile sarnaseid trende rahvusvahelistumises võib märgata ka mujal Euroopa riikides, kus inglise keel ei kuulu riigikeelte hulka. Uuringu käigus kirjeldati Rootsi, Läti ja Sloveenia õppekeelte olukorda ning seda, millised meetmed on võetud kasutusele, et eri keeli sealses kõrghariduses tasakaalustada ja mida on Eestil sellest õppida.

Intervjuude analüüsi ja teiste riikide kogemuste kaardistuse põhjal koostas uuringumeeskond soovitusel, kuidas eesti ja inglise keelt Eesti kõrghariduses edaspidi tasakaalus hoida:

1. Eri õppekeelte tasakaalu hindamiseks täpsustada õppekeele mahu hindamise metoodika. See võimaldaks edaspidi asjakohasemalt jälgida õppekeele mahtu ja arengut. Kõige praktilisem on hinnata õppeainete õppekeelt ja mahtu osakaaluna kogu õppemahust.
2. Lubada üheselt mõistetavalt ühel õppekaval alternatiivsete õppekeelte kasutamist ning defineerida lubatud/kohustuslikud õppekeele mahud.
3. Jätkata ja võimalusel suurendada eestikeelse erialase õppekirjanduse väljaandmise toetamist kõrghariduse esimese ja teise astme õppematerjalidena, et toetada kõigil õppekavadel eestikeelse kirjanduse kättesaadavust ja ajakohasust.
4. Võimaldada ingliskeelsel õppekaval õppivatele välistudengitele soovi korral suuremas mahus ja tasuta eesti keele ja kultuuri õpet, et anda neile võimalus Eesti tööturule integreeruda. Eesti keele õppe mahu järgi tuleks pikendada ka tudengi nominaalset õppeaega (ja vajadusel elamisloaõigust).
5. Analüüsida nõudlust eesti keele süvaõppeprogrammi (keeleeõppeaasta) uue versiooni järele, mis oleks loomult paindlikum ja integreeriks varasemast enam eesti keele õpet erialateadmiste omandamisega. Silmas võiks pidada seda, et keeleõppe mahu tõttu võib olla tudengil keeruline täita 100% õppekoormuse nõuet ja võib olla vajalik selle nõude lõdvendamine. Väiksema tudengkonnaga ülikoolide puhul võiks julgustada koostööd teiste lähedal asuvate ülikoolidega, et parandada nende tudengite keeleõppevõimalusi.
6. Töötada koos ülikoolidega välja õppekeelte kasutamise juhtpõhimõtted, mis hõlmaks õppekeele rolli laiemalt ning seaks paika eesti- ja muukeelse õppe eesmärgid, et vähendada valitsevat ebaselgust. Eesmärkidest peaks selguma, millistel tingimustel võiks eelistada eesti või inglise keelt õppekeelena. Juhtpõhimõtted võiksid sisaldada muu hulgas eri õppekeelte rakendamiseks vajalikke toetustegevusi, prioriseerides järgnevaid:
  - eestikeelse õppekirjanduse pakkumine kõigil erialadel (ingliskeelses õppes alternatiivsete allikatena);
  - eesti- ja ingliskeelsetel õppekavadel õppivate tudengite suuremat integreerimist, et kasutada mitmekultuurilise õppekeskkonna eeliseid kõigi tudengite hüvanguks. Seda võib ellu viia nii õppe ja õppekavade lõimimisega kui ka muul viisil;
  - välistudengitele eesti keele ja kultuuri õpetamist;
  - õppejõudude keelepädevuse arendamist ja pidevat toetamist (vajadusel kas eesti või inglise keeles). Kaaluda tuleks üldiste keelestandardite sätestamist õppejõudude keeleoskusele;
  - defineerida doktoritöö eestikeelse resümee eesmärk eesti teaduskeele arengu heaks ning julgustada ülikooli seadma doktoritöö resümeele kõrgemaid nõudmisi.

See uuring põhineb ülikooli töötajate seisukohtadel, mistõttu on soovitusel koostamisel arvestatud tudengite arvamusega vaid kaudselt. Uuringu tulemusi peaks veel analüüsima nii Eesti kui välistudengite õpikogemuste kontekstis, arvestades eri õppekeelte rakendamisega seotud raskusi. Eesti oskuskeele edendamise seisukohast on oluline uurida muuhulgas eesti keele kasutust teadustöös ja selle ülekandumist õppetegevusse.

Summary

One of the main priorities of Estonian higher education over the past decade has been internationalisation, which has increased the share of English-taught programmes (ETP) at Estonian universities. At the same time, given the small population of Estonia, it is of critical importance that teaching in Estonian language continues and prospers. This research project focused on studying the views of university management and programme directors (curriculum leaders) on the current and future use of different languages in the context of higher education (HE). The qualitative study included interviews with vice-rectors of Estonian public (state-funded) universities as well as study directors of regional colleges in the dominantly Russian-speaking Ida-Viru county. At the level of study programmes, 22 specific programmes were selected for further analysis. These included English-taught, Estonian-taught and multi-language programmes. All the interviews aimed to map the challenges related to the use of different languages in the study context and to provide recommendations on how to better regulate the balance between Estonian and English language instruction.

The results show that the recent increase in ETPs has been supported by several processes in the education system but is generally driven by subject or teaching related reasons. Firstly, the strong demographic decline in the number of young people has increased the need to attract foreign students. Secondly, the overall interest in internationalisation has increased and the positive influence on study quality and the experiences of Estonian students have been a priority. Thirdly, the recent reform towards tuition-free higher education led to changing previously multilingual programmes to ETPs. A single language of instruction was a requirement of the reform to provide tuition-free learning on full-time Estonian-taught programmes, where the universities were no longer allowed to ask for a tuition. The ETPs that were created due to these processes generally had an inclination towards English even before. Those fields are characterised by practical and labour market needs for language skills. This is due to the use of foreign teachers, as well as the general dominance of English in relevant study literature and working life. IT and foreign relations were often used as examples of this.

The universities' vision for the future of instruction languages generally relies on the assumption that the role of English will increase. Within this context the universities emphasized the importance of Estonian-taught education, especially the need for retaining Estonian-taught programmes in the first cycle of HE. At the same time, it was said that to preserve and develop Estonian as a professional language, studies on all levels of HE need to be carried out in Estonian (too). As a problem area the universities highlighted some confusion around the interpretation of laws and regulations regarding the use of multiple languages in one programme (since the reform). In the future, universities wish to use Estonian and English increasingly more in parallel to provide Estonian students with opportunities to learn the basics in their mother tongue, but also to improve their language skills and broaden their horizons in a multicultural study environment. English language skills are regarded as more and more important in all fields of work.

Based on the programmes we studied, there are no strict rules regarding the use of different languages in everyday practice. Estonian-taught programmes nearly always require a secondary language for achieving the study outcomes, but ETPs in Estonia never do. The Estonian-taught programmes mostly require English as a second language (increasingly more so over time), but depending on the specialty German, French or Russian may be required. For the ETPs, an additional language requirement was considered too much, because most students would already speak English as their second language. Considering specific learning tasks, it appeared that both students and teachers have the most freedom to use different languages for independent work and reading materials. If other languages are required for reaching the programme outcomes, then these are mostly used in these tasks as well. In contact lessons teachers and students are generally required to use the main language of the programme, although exceptions are made on rare

occasions. In Estonian-taught programmes some courses may be in English if they have a foreign teacher. There are some exceptional programmes that have a large proportion of courses in a foreign language (usually English, but also Russian). In those programmes the language depends on the official language of the course (and not the main programme language).

Similar trends of internationalisation can be observed in other European countries, where English is not a native language. In this project we briefly describe the recent language policies of Sweden, Latvia and Slovenia and consider what lessons can be learned from these countries for regulating the balance between instruction languages.

Based on the qualitative analysis and the lessons from other countries, the project experts put together a set of recommendations to solve the current challenges of instruction language in Estonian HE:

1. Establish a procedure for assessing the volumes of different instruction languages. A pragmatic solution would be to calculate the share of courses in different languages (in ETPs) out of the entire study programme.
2. Allow in an unambiguous manner the use of alternative instruction languages and define the allowed / mandatory volume of main and additional languages.
3. To continue and, if possible, increase financial support for Estonian language learning materials for HE cycles I and II.
4. Provide foreign students studying in ETPs with more opportunities to learn Estonian language and culture in a larger capacity and tuition free to enable them to integrate into the Estonian labour market. Concurrently the nominal length of study and living permits should be extended.
5. Analyse the demand and create a new version of the intensive learning programme for the Estonian language (language learning year) for local students. This should be more flexible and integrate more programme related courses in the first year. It should also be flexible in terms of the required learning load considering that lower language skills make subject courses more time consuming. Smaller universities should be encouraged to cooperate with others.
6. To clear up the confusion surrounding the issue, in collaboration with universities, formulate the guiding principles for the use of different instruction languages and define the role of the main and subsidiary languages. The principles should define in which situation Estonian or English language should be preferred. The principles should also include other relevant measures that support the use of different instruction languages, especially prioritising:
  - Provision of study materials in Estonian (in ETPs as alternative sources of information).
  - Larger integration of students learning in ETPs and in Estonian-taught programmes to make better use of the multicultural study environment.
  - Teaching Estonian language and culture to foreign students.
  - Developing and maintaining HE teachers' language competencies (either Estonian or English, as considered necessary). A new language standard for the level of instruction language should be considered.
  - Define the role and purpose of the Estonian abstract in doctoral theses considering their role in the development and use of scientific language. Universities should be encouraged to increase the requirements for these abstracts.

This research project focused on the views of universities and programme directors, which means that the opinions of students are only indirectly reflected in the results. These recommendations should be analysed in the context of both Estonian and foreign students' experiences and opinions. Furthermore, regarding the questions of Estonian professional terminology, the role of academics should be considered.

Sissejuhatus

Kõrghariduse õppekeelt puudutavad mitmed riiklikud strateegiad ning viimase kümne aasta jooksul on seatud mitu sellesisulist eesmärki. Eesti kõrgharidusstrateegia 2006–2015 õppekavaarenduse ja rahvusvahelistumise tegevussuuna eesmärk oli muuhulgas eestikeelse kõrghariduse jätkusuutlikkuse tagamine ning samas ka kõrghariduse rahvusvahelistumine, mis toimub üliõpilaste, õppejõudude ja teadurite mobiilsuse, kompetentsi sissetoomise ning ühisõppekavade arendamise teel. Eesti kõrghariduse rahvusvahelistumise strateegia 2006–2015 sätestas, et võõrkeelsete õppekavade olemasolu on oluline, kuna suurendab Eesti kõrghariduse atraktiivsust ning tagada tuleks ka kohalike tudengite ligipääs võõrkeelsetele õppekavadele. Võõrkeelsete õppekavade avamise eeldusena aga nähti eestikeelse õppe kättesaadavust **kõrghariduse esimese astme kõikidel õppesuundadel**. Kõrghariduse ja teaduse rahvusvahelistumise prioriteetsed tegevused 2013–2020 määras ühe võimaliku meetmena **saavutada kokkulepe, et magistri- ja doktoriastmel võivad kõrgkoolid õpet läbi viia ka ainult inglise keeles**. Eesti keele arengukava 2011–2017 seadis eesmärgiks kõrgkoolilõpetajate eesti keele oskuse kõrget taset tagava eestikeelse kõrghariduse olemasolu **kõigi õppeastmete kõigis õppekavarühmades**, samas toetades võõrkeelse õppe võimalusi. Lukk jt (2017) töid välja, et Eesti keele arengukava 2011–2017 vahearuanes (2013–2014) leiti, et arengukavas oli vahehindamise ajal veel täitmata arengukava ülesanne, mis määras, et koos ülikoolide, poliitiliste jõudude ja avalikkusega tuleks töötada välja lahendus eesti ja inglise keele tasakaalu saavutamiseks nii kõrghariduses kui ka teaduses. Strateegiaid läbiv tähelepanek on, et **eestikeelse õppe säilimine on tihedalt seotud samal ajal kasvava rahvusvahelistumisega** ning otsitakse tasakaalu eestikeelse ja võõrkeelse õppe vahel. Samas ei ole strateegiates konkreetseid ettepanekuid ega mõõdikuid selle tasakaalu hindamiseks.

Kõrghariduse finantseerimise külje pealt puudutab eesti keele olukorda kõrghariduses muudatus ülikooliseaduses, kus alates 2013. aastast § 13³ lg 1 sätestab, et õppekulude hüvitamist ei ole õigust nõuda üliõpilaselt, kes õpib täiskoormusega õppekaval, mille õppekeel on eesti keel. Seetõttu mõjutavad lisaks kõrgkoolide strateegiale rahvusvahelistumise kontekstis õppekeele valikut ka finantseerimise võimalused ja valikud.

Eri strateegiate ja arengukavade elluviimise ning kõrgharidusreformi mõjul on viimasel aastakümnel Eesti kõrghariduse õppekeeles toimunud olulisi muutusi. Rena Selliovi (2018) koostatud statistiline ülevaade toob Eesti kõrghariduses oluliste muutustena välja üliõpilaste arvu vähenemise ning ingliskeelse õppe olulise kasvu. Võrreldes 2006/2007 õppeaastaga õpib 2017/2018 õppeaastal Eesti kõrgkoolides esimesel ja teisel õppeastmel ligi 35% vähem üliõpilasi. Tudengite arv on vähenenud kõrghariduse esimesel astmel, kuid kõrghariduse teisel astmel on võrreldes 2006/2007 õppeaastaga tudengite arv mõnevõrra suurenenud. Nii esimese kui ka teise astme tudengitest õppis 2006. aastal ingliskeelsetel õppekavadel vaid paar protsenti. Käesoleval õppeaastal õpib esimesel astmel õppivatest tudengitest 8% ning teisel astmel õppivatest tudengitest 24% inglise keeles. Sealjuures ilmneb, et 2009. aastani püsis teise astme kõrghariduses inglise keeles õppijate osakaal suhteliselt stabiilsena mõne protsendi juures, kuid alates 2010. aastast on ingliskeelsetel õppekavadel õppivate tudengite osakaal järjepidevalt tõusnud.

Käesoleval õppeaastal õpitakse Eesti kõrghariduse esimesel ja teisel astmel (sh integreeritud õpe) 673 õppekaval, millest 82% moodustavad eestikeelsed õppekavad, 15% ingliskeelsed õppekavad ning marginaalse osa (3%) moodustavad venekeelsed õppekavad (Selliovi 2018). Inglisekeelsetel õppekavadel õpivad nii välistudengid kui ka Eesti tudengid. Välistudengite osakaal ingliskeelsetel õppekavadel õppivate tudengite seas on kasvanud: enne 2010. aastat oli välistudengeid ligi pool, ent käesoleval õppeaastal on välistudengite osakaal 70% (Selliovi 2018).

Kreegipuu (2017) koostatud Haridus- ja Teadusministeeriumi aasta-analüüs Eesti kõrghariduses õppivate välisüliõpilaste kohta toob välja välisüliõpilaste jaotused nende päritoluriikide lõikes EHISes registreeritud

elukohamaade järgi. Tulemustest selgub, et 2016/2017 õppeaastal oli kõigest välisüliõpilastest 35% Soomest. Teistest riikidest pärit tudengite osakaal on oluliselt väiksem: Venemaalt 7%, Nigeeriast 6%, Ukrainast 6%, Gruusiast 4%, Türgist 3%, Indiast 3%, Lätist 3% ning Hiinast 3%.

Sellio (2018) leiab, et ingliskeelse õppe mahu suurendamine on üks meetoditest, millega ülikoolid soovivad kompenseerida Eesti noorte arvu vähenemist ning samuti edendada rahvusvahelist konkurentsivõimet. Küll aga pole kõrgharidusasutustel lihtne võtta vastu otsuseid ingliskeelse õppe osakaalu kohta. **Õppekeele valik tekitab dilemmasid, kus ühelt poolt tuleb tähelepanu pöörata eestikeelse kõrghariduse säilitamisele ning teiselt poolt on oluline parandada rahvusvahelist mainet ning prestiiži** (Vihman 2017). **Samuti pole kõrgharidust pakkuvatel asutustel ka konkreetseid juhiseid ega kehtestatud piire, kui suur osakaal ingliskeelset õpet oleks optimaalne** (Lukk jt 2017). Keelekasutuse otsused ülikoolides võivad sõltuda mitmest tegurist, nagu näiteks Eesti demograafiline olukord, majandus, ühiskondlikud hoiakud, poliitilised ideoloogiad, globaalsed edetabelid jms (Vihman 2017). Sellele lisanduvad praktilisemat laadi kaalutlusarvused, nagu eri õppekavade (ja õppevormide) rahastamine, ülikoolide muud ressursid ning õppematerjalide kättesaadavus.

Keeleseaduse § 26 lg 4 ütleb selgelt: „Haridus loetakse omandatuks eesti keeles, kui vähemalt 60 protsenti õppetööst toimus eesti keeles“. Ent siiski ei anna varasemad uuringud ja olemasolevad andmed detailselt informatsiooni, kuidas õppekeelte valiku protsessid kõrgharidusasutustes toimuvad ning kuidas erinevaid keeli tegelikult õppeprotsessis kasutatakse ja milline ning kui suur roll on eri keeltel (Vihman 2017; Lukk jt 2017).

Käesoleva **uuringu eesmärk** on saada Eesti avalik-õiguslike ülikoolide õppeprorektorite ning õppekavade juhtide perspektiivist ülevaade õppekeelte tegelikust olukorrast ülikoolides ja sealhulgas selgitada välja,

1. milline on ülikoolide hoiak praegu toimuva õppekeelsuse muutuse suhtes, eestikeelse ja ingliskeelse õppe omavahelise tasakaalu suhtes ja milline on nende õppeasutuste pikaajaline õppekeele visioon;
2. mida arvesse võttes kujuneb õppekava keel kõrghariduse esimesel ja teisel astmel, sh bakalaureuse- ja magistriõppe integreeritud õppes ning hinnata, kui suures osas toimub probleemsemates õppekavagruppides õpe tegelikult õppekava keeles ja/või kuidas kasutatakse õppeprotsessis õpiväljundite saavutamiseks vajalikke teisi keeli;
3. kas ja kui, siis kuidas kasutatakse võõrkeelsete doktoritööde eestikeelset resümeeid kui doktoritöö valdkonna eestikeelse oskusteabe arendamise võimalust;
4. kuidas on Eesti-sarnaste riikide kõrghariduses leitud tasakaal õppetöö keeles inglise või mõne muu võõrkeele ning riigikeele vahel.

Nendele küsimustele vastamiseks kasutati kvalitatiivset uurimisviisi, sh intervjueriti kõigi Eesti avalik-õiguslike ülikoolide õppeprorektoreid ning valitud õppekavade juhte. Lisaks intervjuude tulemuste analüüsile antakse ka ülevaade kolme välisriigi näitest, kuidas seal on riigikeelne ja ingliskeelne õpe kõrghariduses ühildatud. Raporti lõpus on toodud uuringu tulemustel põhinevad soovitusel õppekeelepoliitika kujundamiseks Eestis.

1. Uuringu metoodika

1.1 Valim

Uuringu sihtrühm on kõik Eesti avalik-õiguslikud ülikoolid. Valimi koostamisel arvestati sellega, et oleks võimalik saada informatsiooni õppekeele olukorrast nii ülikooli üldisel tasandil kui ka kitsamalt õppekavade tasandil. Selleks koostati kaks valimit. Ülikooli üldise tasandi valimisse kuulusid kõikide avalik-õiguslike ülikoolide õppeprorektorid ja lisaks Tartu Ülikooli Narva Kolledži ning Tallinna Tehnikaülikooli Virumaa Kolledži õppedirektorid. Õppekavade valimi koostamisel võeti aluseks tellija edastatud EHISe väljavõte (seisuga 10.11.2017) üliõpilaste arvudest 2017/18 õppeaastal Eesti avalik-õiguslikes ülikoolides õppekava ja õppekeele lõikes.

Õppekavade valimi koostamisel arvestati esmalt sellega, et esindatud saaks probleemset õppekavagrupid ehk need, kus eestikeelse õppe osakaal on väike: eestikeelsetel õppekavadel õppivate tudengite osakaal kõigest õppekavagrupi õppekavadel õppivatest tudengitest on alla 50%. Seejärel täiendati õppekavagruppide nimekirja nendega, mille hulgas on õppekavasid, kus ingliskeelsel õppekaval õppivate Eesti tudengite osakaal on üle 50% (v.a juhud, kui õppekaval õpib alla 10 tudengi). Kõikide valitud õppekavagruppide alla kuuluvatest õppekavadest valiti välja ingliskeelsed õppekavad, millel õppivate tudengite seas on vähemalt 50% Eesti tudengeid, arvestades, et esindatud oleks kõik ülikoolid ja nii bakalaureuse- kui ka magistriõpe. Lisaks täiendati õppekavade nimekirja eestikeelsete õppekavadega, arvestades kogu valimis ülikoolide ja õppeasutuste kaetust ning erinevate õppekavagruppide esindatust. Näiteks pole Eesti Maaülikoolis ühtegi ingliskeelset õppekava, kus õpib ka Eesti tudengeid, ja seetõttu valiti sellest ülikoolist hoopis eestikeelne õppekava. Eestikeelsed õppekavad valiti selleks, et saada teada, kuidas toimub õpe eesti keeles, kui õppekaval õpib ka välistudengeid, ning teisel juhul oli aluseks see, et õppekavas kasutatakse eeldatavasti palju inglise keelt (nt informaatika eriala). Kolledžite õppekavade kaasamiseks valiti ka üks eestikeelne õppekava nii TTÜ Virumaa Kolledžist kui ka TÜ Narva Kolledžist. Lõplikus valimis on 22 õppekava (vt 1.2 Andmekogumine Tabel 1).

1.2 Andmekogumine

Vahemikus 12.03–23.03.2018 tehti Eesti avalik-õiguslikes ülikoolides individuaalintervjuud nii õppeprorektorite kui ka õppekavade juhtidega. Intervjuudeks koostati ülikooli- ja õppekavatasandi jaoks eraldi poolstruktureeritud intervjuukavad. Kõik intervjuud lindistati ning seejärel transkribeeriti analüüsi tarbeks.

Valimisse valitud õppeprorektorite, kolledžite õppedirektorite ning õppekavade juhtide kontaktid (telefoninumber ja e-maili aadress) leiti ülikoolide kodulehtedelt. Ülikoolide õppeprorektoritele ning kolledžite õppedirektoritele saadeti esmalt e-mail uuringu lühitutvustusega ning manusena lisati ka intervjuukava, et õppeprorektoritel oleks võimalik intervjuu teemaga tutvuda. Järgnevalt lepiti kas e-kirja vahendusel või telefoni teel kokku intervjuu täpne aeg ja koht. Viie ülikooli õppeprorektori ning kahe kolledži õppedirektori intervjuud toimusid õppeasutuses kohapeal ning enamikel intervjuudel oli kaasas ka Haridus- ja Teadusministeeriumi esindaja. HTMi esindaja osalus oli enne intervjuueeritavatega kooskõlastatud ning esindaja oli peamiselt passiivses rollis. Intervjuusid viisid läbi uurimismeeskonna liikmed ning HTMi esindajatele anti võimalus esitada intervjuu lõpus lisaküsimusi. Uurijate hinnangul ei mõjuta HTMi esindaja viibimine õppeprorektorite intervjuude juures tulemusi, kuna õppeprorektorid kuuluvad ülikooli juhtkonda ning esitavad seetõttu ka ametlikke ülikooli seisukohti, mitte oma isiklikku arvamust.

Ühe ülikooli õppeprorektor esitas oma vastused kirjalikult, kuna tal ei olnud võimalik silmast silma intervjuu jaoks aega leida. Õppekavade juhtidega püüti intervjuu aja kokkuleppimiseks esmalt ühendust saada

telefoni teel ning kui kontakti saada ei õnnestunud, saadeti neile e-kiri uuringu tutvustusega ning pakuti välja intervjuu kuupäev ja kellaaeg. Intervjuud tehti 21 õppekavajuhiga: 19 intervjuud viidi läbi silmast silma õppeasutuses kohapeal ning kaks intervjuud tehti telefoni teel. Kuna kaks õppekavajuhti on inglise keelt kõnelevad, intervjueriti neid inglise keeles. Inglisekeelsed intervjuud tehti eestikeelse intervjuukava põhjal, mille tõlkis intervjueritud uurija.

Tabel 1. Õppekavade valim

Ülikool	Õppeaste	Õppekava nimi	Õppekeel
Eesti Kunstiakadeemia	magistriõpe	sisearhitektuur	inglise keel
Eesti Kunstiakadeemia	bakalaureuseõpe	muinsuskaitse ja konserveerimine	eesti keel
Eesti Maaülikool	bakalaureuseõpe	keskkonnaplaneerimine ja maastikukujundus	eesti keel
Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia	magistriõpe	kultuurikorraldus	inglise keel
Tallinna Tehnikaülikool	magistriõpe	rahvusvahelised suhted ja Euroopa-Aasia uuringud	inglise keel
Tallinna Tehnikaülikool	magistriõpe	tööstustehnika ja juhtimine	inglise keel
Tallinna Tehnikaülikool	bakalaureuseõpe	õigusteadus	inglise keel
Tallinna Tehnikaülikool	bakalaureuseõpe	informaatika	eesti keel
Tallinna Tehnikaülikool	magistriõpe	küberkaitse	inglise keel
Tallinna Tehnikaülikooli Virumaa Kolledž	rakenduskõrgharidusõpe	keemiatehnoloogia	eesti keel
Tallinna Ülikool	bakalaureuseõpe	audiovisuaalne meedia	inglise keel
Tallinna Ülikool	magistriõpe	digitaalsed õpimängud	inglise keel
Tallinna Ülikool	bakalaureuseõpe	poliitika ja valitsemine*	inglise keel
Tallinna Ülikool	bakalaureuseõpe	interdistsiplinaarsed sotsiaalteadused*	inglise keel
Tallinna Ülikool	magistriõpe	Aasia uuringud	eesti keel
Tartu Ülikool	magistriõpe	informaatika	inglise keel
Tartu Ülikool	magistriõpe	kindlustus- ja finantsmatemaatika	inglise keel
Tartu Ülikool	bakalaureuseõpe	loodusteadused ja tehnoloogia	inglise keel
Tartu Ülikool	bakalaureuseõpe	ettevõtetmajandus	inglise keel
Tartu Ülikool	magistriõpe	Euroopa õpingud	eesti keel
Tartu Ülikool	magistriõpe	infotehnoloogiaõigus	inglise keel
Tartu Ülikooli Narva Kolledž	rakenduskõrgharidusõpe	infotehnoloogiliste süsteemide arendus	eesti keel

* Õppekavasid juhib sama inimene, mistõttu tehti üks intervjuu.

1.3 Analüüs

Intervjuu transkriptsioonid analüüsiti Nvivo programmis. Intervjuude kodeerimiseks loodi esmalt temaatiline raamistik ja seejärel kodeeriti need põhistatud teooria meetodil. Eraldi analüüsiti ülikoolitasandi ja õppekavatasandi intervjuusid. Kodeerides tuvastati nii vastajate üksmeel kui eriarvamused erinevates teemades. Seeläbi tuvastasid uurijad sihtrühma perspektiivist olulisemad teemad ja argumendid. Järgnevates sisupeatükkides on kirjeldatud analüüsi tulemused valdavalt üldistatud kujul ning põhinevad uuritavate ütlustel. Ülikool või õppekava on identifitseeritud juhul, kui esines arvamuste

lahknevus või on tegu mingil põhjusel huvipakkuva näitega. Üldiselt on välditud tarbetut intervjueeritavate identifitseerimist.

Analüüsi tulemusel toodi välja intervjuudes ilmnunud peamised probleemkohad ja ettepanekud nende lahendamiseks. Intervjuudel ja teiste riikide ülevaatel põhinevad soovitusel töötati välja ja sõnastati uurimismeeskonna koostöös (vt ptk Järeldused ja soovitusel).

1.4 Euroopa riikide kogemuste kaardistamine

Lisaks põhisisihtrühmade uuringule selgitati projekti käigus välja teiste Euroopa riikide kogemused. Selleks valiti koostöös tellijaga välja kolm huvipakkuvat riiki, milleks osutusid Rootsi, Läti ja Sloveenia. Riikide valikul peeti silmas seda, et esindatud oleksid erinevad Euroopa regioonid, ent samas oli eriline väärtus Eestile võimalikult sarnastel riikidel (rahvaarv, vähemusrahvuste olukord, geograafiline asukoht). Nende riikide kohta koostati kirjandusülevaated viimase viie aasta jooksul ilmunud uuringute ja artiklite põhjal. Ülevaade piiritleti viimaste aastatega, et võtta arvesse rahvusvahelistumisega seotud muutusi Euroopa kõrgharidusmaastikul.

Lisaks kirjanduse ülevaatele saadeti valitud riikide haridusministeeriumites töötavatele ekspertidele ka lühike avatud küsimustega küsimustik. Küsimustikus paluti kirjeldada

- õppekeele regulatsiooni riigis, eriti mis puudutab riigikeele ja võõrkeelte kasutamise vahekorda;
- õppekeele seotud väljakutseid;
- hiljutisi reforme ja plaanitavaid muudatusi õppekeele korralduse muutmiseks.

Lisaks valitud riikidele saadeti ankeetid Leetu, Tšehhi, Poola ja Hollandisse, et koguda näiteid eri riikidest. Ankeedi tagastasid vaid Sloveenia, Holland, Rootsi ja Läti. Tagastatud ankeetide põhjal täiendati kirjandusülevaatel põhinevat riikide kogemuste kaardistust ning töötati välja Eesti konteksti sobilikud soovitusel. Riiklikud eksperdid tuginesid oma vastustes tugevalt riiklikele strateegiatele ja seadustele ning tõid vähemal määral välja enda seisukohti ja hoiakuid, mis on tekstis vastavalt esile toodud.

2. Ülikoolide visioon õppekeele hetkeolukorrast ja arengust

Järgnevas peatükis antakse ülevaade ülikoolide juhtkondadega tehtud intervjuude tulemustest. Intervjuudes käsitleti ülikooli õppepoliitikat laiemalt ja spetsiifilisemalt ingliskeelse õppe kasvu tagamaid ning tulevikuperspektiivi. Tulemused on esitatud üldistatud kujul, kuid kus asjakohane, on lisatud näiteid konkreetsete ülikoolide kogemustest või arvamuste lahknevusest. Peatükis toodud arvamused ja hinnangud põhinevad uuritavate väljendatud seisukohtadel.

2.1 Ingliskeelse õppe roll ülikoolis

Sageli on ingliskeelsete õppekavade avamine tulenenud mitme asjaolu kokkulangevusest ja enamasti otsustatakse inglise keelele üleminek või uue ingliskeelse õppekava avamine juhtumipõhiselt. Sellegipoolest on **ingliskeelsete õppekavade arvu suurenemine** ülikoolide hinnangul seotud tugevalt kahe paralleelse muutusega kõrgharidusmaastikul. Esimese tõuke andis **demograafiline langustrend**, mistõttu on rahvusvahelistumine ülikoolide elujõulisuse säilitamisel üha olulisem.

„Mitmed õppekavad on läinud üle inglise keelele sellepärast, et meil on olnud lihtsalt üliõpilaste põud. Üliõpilasi on olnud väga vähe, samas kui ülikooli teaduslik kompetents ja õppejõudude kaader on väga head ja sellisel juhul isegi on olnud küsimus ka mõne eriala ellujäämises ja teiselt poolt on meil selliseid õppekavu, kus võiks öelda, et dubleeritakse eesti ja inglise keeles, kus on ikkagi eesmärgiks siis jagada oma rahvusvaheliselt konkurentsivõimelist kompetentsi.“ (TÜ)

Teise tõuke andis **kõrgharidusreform**, mille tulemusel tuli varem mitmekeelsetel õppekavadel määratleda üksainus õppekeel ning täiskoomusega (osaliselt) eestikeelsetel õppekavadel kadus võimalus õppemaksu küsida¹. Selle tulemusel otsustati mitme eriala puhul eesti- ja ingliskeelse õppe asemel minna üle täielikult ingliskeelsele õppele. Eesti- ja venekeelse õppekeelega õppekavade puhul kasutas TLÜ sama probleemi lahendamiseks alternatiivi, kus õppekava keelte muutmise asemel mindi paralleelsete õppekavade teed. See tähendab, et varem erineva õppekeelega õpperühmi sisaldanud õppekavadest tehti mitu erineva õppekeelega õppekava. Selline üleminek oli vajalik ennekõike selleks, et tudengid saaks lõpetada eriala samas keeles, milles õppima asusid. Pikemas perspektiivis paralleelsed venekeelsed õppekavad suleti/suletakse ja alles on jäänud eestikeelsed õppekavad. (Vene õppekeele rolli kohta loe täpsemalt ptk 2.5). Paralleelsete õppekavade loomist kasutas ka EMTA, kus eristati Eesti tudengitele pakutav eestikeelne õpe ja välistudengitele pakutav ingliskeelne õpe.

„Peale seda kõrgharidusreformi, mis oli 2013, kus ministeeriumilt tuli nõue, et ühel õppekaval peab olema määratletud üks õppekeel, et siis me pidime /.../ Kui meil varem olid välistudengid samal nii-öelda eestikeelsel õppekaval immatrikuleeritud. Seal oli lihtsalt määratletud, et õppekeeled on eesti ja inglise, et vastavalt vajadusele valiti õpperühmad, koostati erinevalt. Siis nüüd on lihtsalt puhtformaalselt bakalaureuse- ja magistritasemel omaette õppekava – muusika, kuhu on tõstetud kõik välisüliõpilased. Aga see on siuke tehniline muutus, väga sisuliseks seda ei pea.“ (EMTA)

Lisaks välistele tõuketeguritele on aga kõigi ingliskeelsete õppekavade puhul ka sisulisi argumente ingliskeelse õppe kasuks. Nende õppekavade puhul, kus ametlikult õppekeel muutus, oli sageli juba varem **oluline osa välisõppejõududel**, mistõttu täielik üleminek eesti keelele ei oleks tulnud kõne alla. Teisalt toetas seda otsust **ka tööturu vajaduste** hindamine, kus valdkondades nagu IT või rahvusvahelised suhted

¹ Erandiks on siin tsükliõpe, kus võib endiselt õppeteenustasu küsida.

on võõrkeelteoskus hädavajalik ning ingliskeelne õpe annab tudengile eelise. (Õppekavade tasandil rõhutasid inglise keele oskuse vajalikkust tööturul peaaegu kõik erialad.)

Otsus konkreetse eriala keele muutmiseks on pigem tulnud õppekavajuhitelt või instituudilt/teaduskonnalt, kus nähakse, et inglise keele olulisus ja välisõppejõudude kasutamise vajalikkus seda tingib või tugevalt soosib. Uute erialade loomisel on olenevalt konkreetsest situatsioonist initsiatiiv tulnud nii ülikooli juhtkonnalt kui teaduskonadelt/instituutidelt endilt. Samas tehakse näiteks EMAs selle väiksuse tõttu ametliku õppekeele otsused tsentraalselt.

„Idee n-ö tuleb ikkagi siis instituutidest, selles suhtes, et nemad peavad tegema selle taustauuringu ära, oma valdkonnas teadma, mida... mis n-ö müüks, millele turgu oleks ja keskselt siis on, jah... No me arutame läbi kõik õppekavad ja programmid ja anname siis omapoolsed n-ö soovitusel ja kui siis kõikidele küsimustele suudetakse adekvaatselt vastata, siis ei ole ka probleemi selle õppekava avamiseks.” (EKA)

Ingliskeelse õppe kasv on ülikoolides **suurendanud välisüliõpilaste arvu**, mis avaldab positiivset mõju ka Eesti² tudengite õppekeskkonnale ja -kogemusele. Mitmekesine üliõpilaskond avardab tudengite maailmapilti ja parandab õppekvaliteeti. Samas tuleks senisest enam mõelda sellele, kuidas erinevas keeles õppivaid tudengeid omavahel enam kokku viia, et sellest veelgi enam kasu võiks tõusta. Olenevalt erialast võib olla välistudengite seas ka palju neid, kes edaspidi jäävad Eestisse ja panustavad seeläbi meie majandusse.

„Üle kuuekümneprotsendi välisüliõpilastest, kes IT-valdkonnas on Eestis hariduse saanud, jäävad Eestisse – seega see on majandusele antud lisaväärtus, mis tuleb ühe välistudengi pealt, kes nüüd ei maksa õppetasu, aga hiljem tegelikult maksab Eesti majandusse suures osas.“ (TÜ)

Eraldi toodi välja, et ingliskeelne õpe on eelduseks välisülikoolidega vahetusprogrammi Erasmus(+) lepingute sõlmimiseks. See tähendab, et Eesti tudengitele vahetusõppevõimaluste loomiseks on vaja näidata ka enda valmidust vahetustudengeid võõrustada.

Seni on ingliskeelsete õppekavade avamisel olnud väga väike osa ülikoolide otsesel huvil raha teenida. Paljudel juhtudel ei ole ingliskeelsetel õppekavadel küsitav õppemaks õppekulude hüvitamiseks piisav. Suur osa ingliskeelsetest õppekohtadest on õppuritele üldse tasuta. Kuigi seni suuri muutusi toimunud ei ole, siis trend on pigem tasuta õppe osakaalu vähendamisele, et suurendada nende erialade tasuvust.

2.2 Eesti- ja ingliskeelse õppe vahetuskord

Ülikoolid suhtuvad ingliskeelsete õppekavade arvu suurendamisesse mõningase ettevaatusega ja üldiselt nenditakse, et esimese astme kõrgharidus võiks jääda eestikeelseks või vähemalt peaks tagama võimaluse sama eriala ka eesti keeles õppida. Magistriõppes on juba praegu teatud erialadel toimunud jagunemine ülikoolide vahel: kui ühel on eestikeelne, siis teisel ingliskeelne õppekava. Selline jagunemine on toimunud osalt loomulikult, et üksteisest enam eristuda ja seeläbi otsest konkurentsi vähendada. Samas väljendati ka seisukohta, et eestikeelse teaduskeele ja terminoloogia perspektiivist ei ole bakalaureuseõppel isenesest nii suurt rolli kui magistri- ja doktoriõppel. Seetõttu ei tohiks alahinnata ka kõrgematel astmetel eestikeelse õppe säilimise vajadust. Ühe võimaliku lahendusena pakuti ka seda, et eestikeelsena võiksid säilida just ülikooli jaoks olulised valdkonnad, mis võivad, kuid ei pruugi tänaste vastutusvaldkondadega osaliselt kattuda. Ettepaneku kohaselt peaks sellised valdkonnad saama iga ülikool ise defineerida. Hetkel ei ole aga

---

² Siin ja edaspidi tähistab termin *Eesti tudengid* kõiki Eestist pärit või Eestis keskhariduse omandanud tudengeid, sh eesti ja mitte-eesti emakeelega tudengeid. Neile vastanduvad välisriikidest pärit tudengid ehk välistudengid, kes üldjuhul astuvad ülikooli sisse rahvusvahelise vastuvõtusüsteemi kaudu.

selge, kas õppekavas seni pakutust suuremas mahus õppekeelest erinevas keeles kursuste pakkumine on tegelikult kooskõlas regulatsioonidega. See tähendab, et kuigi on määratud, et kuni 40% õppekavast võib olla õppekava keelest erinevas keeles, ei ole see esiteks laialdaselt teada ja teiseks on ebaselge, kuidas eri keelte osakaalu õppekavas mõõta. TÜ hinnangul võiks õppekava õppekeelest erinevate keelte kasutamise laiendamiseks uuesti lubada mitut ametlikku õppekeelt, nagu oli enne kõrgharidusreformi. Eraldi tuleb siis arutada, kuidas sellisel juhul eestikeelse õppe osakaalu kontrollida, eriti arvestades õppekavade riikliku rahastuse seost õppekeelelega. Samadele argumentidele tugineb ka seisukoht, et praegune range ühe õppekeele poliitika toidab eesti ja ingliskeelse õppe liigset vastandamist, mis ei ole mõttekas.

„Et tegelikult me keegi ei muretseks ju õppekava pärast, kui semiootika õppekaval on kaks õppekeelt: eesti keel ja inglise keel. Mis tähendab seda nagu praegu doktoriõppes, et välisüliõpilane saab seda inglise keele baasil läbida ja eesti üliõpilane saab muuhulgas võtta eestikeelseid ainekursusi, mida ta saab ka praegu teha, kui õppekava keel on inglise keel, aga kuna see andmestikus ei kajastu, see õppekeel, on ainult inglise keel, siis sealt tuleb kohe selline poliitiline surve ja hirm, et eesti keele eluvõime ja eesti keele tulevik on ohus. /.../ Natukene seda hirmu ingliskeelsele õppele ülemineku ees on ikkagi tohtnud see otsus, et meil on õppekavadel ainult üks õppekeel. Õppekeele iseenesest ei tähenda ju seda, mis keeles üliõpilane algusest lõpuni selle õppekava läbib. Aga paraku selle... See ühe õppekeele poliitika sellist poliitilist tormi toetab.“ (TÜ)

Rääkides õppekeelte tasakaalust, tõi TTÜ välja keeleseaduse 60% eesti keele osakaalu nõuet, ent pole selge, kas ja kuidas seda täpselt õppekavades ellu viiakse.

„Eestikeelsete õppekavade puhul lähtutakse keeleseaduse tingimusest, mis sätestab, et haridus loetakse omandatuks eesti keeles, kui vähemalt 60 protsenti õppetööst toimus eesti keeles. Küll aga on kõikidel eestikeelsetel õppekavadel õpiväljundite saavutamiseks vajalik teine keel inglise keel.“ (TTÜ)

2.3 Õppekeele rakendamise põhimõtted õppetöös

Õppekava keele ja õppekava õpiväljundite saavutamiseks vajalike teiste keelte üle ei otsustata ülikoolis tavaliselt tsentraalselt, vaid põhinetakse õppekava rakendamisega vahetult seotud inimeste ekspertiisil. See tagab parema arusaamise (potentsiaalsete) tudengite taustast ning eriala omandamiseks vajalikest oskustest. Siiski on enamikul **eestikeelsetel erialadel** vajaliku lisakeelena otsustatud inglise keele kasuks. Samas on näiteks EMÜs õpiväljundite saavutamiseks vajaliku keelena määratletud inglise keele kõrval ka saksa keel.

„No hetkel on meil ikkagi see valikuvõimalus tulenevalt sellest, et kes meil see sisseastuja on. Et kui ta on nüüd vanema põlvkonna inimene, siis temal võib olla saksa keel esimene keel, mida tema võõrkeelena on õppinud. Et meil täna õppekavades on tegelikult erialane inglise keel või erialane saksa keel valikus. Aga mida nooremaks see sisseastuja läheb, seda enam ka, vaatamata sellele, et nad on võib-olla õppinud ka kahte keelt: inglise keelt ja saksa keelt, tuleb valik inglise keele kasuks. Aga täna meil kõikides õppekavades on see teine keel kas inglise või saksa keel.“ (EMÜ)

Õpiväljundite saavutamiseks vajalikke teisi keeli kasutatakse peamiselt iseseisvaks tööks ja kirjanduse läbitöötamiseks. Harvematel juhtudel on teised keeled erialaselt nii vajalikud, et õppetöö toimubki olenevalt konkreetsest kursusest eri keeltes.

Ingliskeelsetel erialadel üldiselt muid õpiväljundite saavutamiseks vajalikke keeli määratletud ei ole. See tuleneb sageli nii sellest, et eriala *lingua franca* on inglise keel, kui ka sellest, et enamik tudengeid kõneleb ka inglise keelt võõrkeelena. Seega pigem välditakse tudengite keeleõppekoormuse tõstmist. Siiski on ingliskeelsetel õppekavadel õppivatel tudengitel tavaliselt võimalik kasutada ka muid keeli, näiteks iseseisva tööna kirjandust lugedes ja praktikat läbides, isegi kui need ei ole õppekavas määratletud.

Üldjuhul on **õppekeelte tegelik rakendamine õppekava juhi ja õppejõudude otsustada** ning ülikoolid ei ole selleks eraldi juhiseid koostanud. Täpsete juhiste puudumise tõttu ei ole ülikooli tasandil üldjuhul ka ülevaadet, mil määral eri keeli õppetöös realselt kasutatakse. Kohati on seda ka täiesti võimatu täpselt mõõta, kuna pole võimalik kvantifitseerida iseseisvas töös või praktilisel kasutatavate keelte täpset mahtu. Olenevalt õppejõudude ja tudengite keeleoskusest võib ka suuline suhtlus toimuda neile sobivais keeltes või keeles, mis ei ole õppekava keel. Sellisest paindlikkusest hoolimata nõutakse tavaliselt, et kogu õpet peab olema võimalik läbida õppekava keeles ning kirjalikes töodes tehakse harva erandeid õppekeelest erineva keele kasutamiseks.

2.4 Keeleoskus kui õppimise eeldus ja õpiväljund

Erialale sisse astudes sõltuvad **keeleoskustasemenõuded** enamasti õppekava õppekeelest ja seal toimetulekuks vajalikust keeletasemest. Eesti sisseastujatel piisab enamasti nii eesti kui inglise keele tõendamiseks gümnaasiumi lõputunnistusest. **Eestikeelsetel erialadel** õppima asuvatele mitte-eesti emakeelega tudengitele pakutakse võimalust oma eesti keele taset tõsta. Eestikeelsetel õppekavadel õppima asuvate mitte-eesti emakeelega tudengite võimalused eesti keele süvaõppeks sõltuvad ülikoolist. Nn keeleõppeaastat oma esialgses vormis pakub vaid TÜ, kus saab tõesti terve aasta eesti keelt ja kultuuri õppida. Mujal on eesti keele süvaõppe mahtu vähendatud, kuna terve aasta vaid keele õppimist vähendas õppurite motivatsiooni. Enamasti on püütud leida lahendused, kus tudengitel on võimalik ka süvitsi eesti keelt õppides juba esimesel õppeaastal erialakursuseid võtta. Eesti keelt alles õppival tudengil on selgelt keerulisem ka sissejuhatavaid erialakursuseid õppida ja tema tegelik ajakulu on võrreldes kaastudengitega suurem. Seetõttu ei jõua tudengid läbida sama suurt ainepunktide mahtu. See seab tudengi aga lisaväljakutse ette: kuidas saada täis vajalik õppekoormus juba esimesel aastal, et säilitada tasuta õppe koht ja vältida õppetasu maksmist täitmata jäänud ainepunktide eest. Keeleõppes osalevatel tudengitel pikeneb küll nominaalne õppeaeg, ent see ei vabasta neid 100% õppekoormuse nõudest. Ülikoolid tõid välja, et hoolimata eesti keele süvaõppe läbimisest ei saavuta osa tudengeid siiski vajalikku keeleoskustaset ja kukuvad varem või hiljem õppest välja.

„Täna me räägime situatsioonist, kus tegelikult seda keeleõppeaastat enam meil ülikoolis ei ole. Mõnda aega tagasi oli ta vägagi ja seda ka kasutati, meie enda muukeelsed Eestis elavad üliõpilased seda kasutasid. Aga miks see ära kadus, on see, et see tähendaks nendele lisa-aastat ja samas ka lisaväljaminekut elamiskulude ja õppimise jaoks, et mis on vajalikud. Ja kõik see huvi on tänaseks kahjuks kadunud. Aga ka nendele meie enda Eestis elavatele muud keelt kõnelevatele inimestele see sama eesti keele kursus on paralleelselt käimasoleva õppetöö kõrvalt võimalik n-ö ka saada. Nii et meil seda aastat kui sellist ei ole, aga sellist eesti keel võõrkeelena – seda õpet me pakume kõrvalt nendele üliõpilastele, kui neil on soovi.“ (EMÜ)

Eesti keele õppe vajadus sõltub ka erialast, nt TÜ Narva Kolledži pedagoogika valdkonna tudengitel tuleb saavutada õpingute jooksul kutsestandardile vastav eesti keele oskus, mida tuleb tõendada eksamil. Mujal piisab keeletaseme „tõestuseks“ sageli sellest, kui tudengil õnnestub edukalt osaleda õppetöös ning koostada ja kaitsta lõputöö.

Ülikoolid tõid probleemina välja selle, et Eestis gümnaasiumi lõpetanute eesti keele kui teise keele riigieksami tulemus ei anna alati head aimdust praktilisest keeleoskusest. Sageli juhtub, et tudengi tegelik keeleoskus ei vasta eksamil saadud tulemusele ja seda nii eesti kui inglise õppekeele puhul. Inglisekeelsetel erialadel on probleemsemad välistudengite keeleksamite tulemused, mida sageli kontrollitakse ingliskeelse sisseastumisintervjuu käigus.

Olenevalt õppekava õpiväljunditest võib eesti keele oskuse parandamine olla osa õppekavast, kui näiteks õppe lõpus omistatakse tudengile ka kutsestandard, mis seda nõuab. Üldiselt on aga eesti keele oskuse „testiks“ võime eestikeelne õpe edukalt läbida. Sageli on lisavõõrkeele oskus eestikeelsetel erialadel samuti

üks **lõpetamise tingimusi**. Näiteks TLÜs on keskselt otsustatud, et kõik kõrghariduse I astme tudengid peaksid õpingute vältel tõstma ka vähemalt ühe võõrkeele (peamiselt inglise keele) taset. Võõrkeelteoskust tõendab vastava keeletaseme kursuse läbimine ülikoolis või rahvusvaheliselt tunnustatud test. Võõrkeelte kui õpiväljundite kontrollimine Eesti ülikoolides ei ole aga alati süstemaatiline. See tähendab, et formaalsetes tingimustes võidakse mõnikord teha ülikooli lõpetamisel mõõndusi olenevalt vastutavate isikute hinnangust keeleoskuse olulisusele õppekava muude õpiväljundite saavutamisel. Samas ei ole selle uuringu valimi põhjal võimalik öelda, kas tegu on sagedase probleemiga ja kuivõrd see ülikooliti erineb.

Ingliskeelsetel erialadel peetakse oluliseks pakkuda tudengitele võimalust küll eesti keele ja kultuuriga tutvuda, ent seda ei peeta kohustuslikuks õpiväljundiks. Kuigi näiteks TLÜs arutletakse, kas 6 EAP mahus eesti keele ja kultuuri õpe võiks olla kohustuslik. Sageli on ingliskeelsetel erialadel mõne kursuse käigus võimalik tutvuda ka Eesti olukorraga selles valdkonnas (vt ka ptk 3.3).

Nii kõrghariduse esimese kui teise astme lõpetamisel on valdavalt nõutud **kirjaliku lõputöö esitamine**, ka praktiliste lõputööde puhul. Lõputööde keel on õppekava õppekeel ja erandid otsustatakse juhtumipõhiselt ning õppekava keelest erinevas keeles lõputöö esitamine peab olema väga hästi põhjendatud (vt ka peatükki 3.2). Ingliskeelsetel õppekavadel on enamasti nõutud eestikeelne resümee, ent välistudengid võivad olla sellest vabastatud. Resümee mahu tõttu ei peeta esimese ja teise astme kõrghariduses nende tähtsust eestikeelse terminoloogia tundmisel väga märkimisväärseks. Ka **doktoritööde** puhul on olenevalt töö enda keelest nõutud resümee kas inglise või eesti keeles. Tüüpiliselt on ülikool ette kirjutanud, milliseid töö osi peab resümee kajastama. Nt TÜ kord sätestab, et doktoritöö peab sisaldama „ammendavat eestikeelset kokkuvõtet töö eri osade sisu kohta“. Resümee pikkus on aga täpselt piiritlemata, näiteks nii TLÜs kui TTÜs võib resümee piirned 1,5 leheküljega. Ka TÜs ja EMÜs ei ole ette antud täpset mahupiirangut, ent TÜ nõuab doktorikraadi taotlejalt lisaks resümeele ka eesti- ja ingliskeelset populaarteaduslikku lühikokkuvõtet mahus 2000 tähemärki³. Samas toodi intervjuus välja, et doktoritöö resümee on sageli n-ö vaeslapse osas, kuna valmib doktoritöö viimases etapis ja ajasurve all.

„Mina ise olen näinud oma kultuuriteaduste instituudis doktoritööde kaitsmisi ja seal muidugi pööratakse väga palju tähelepanu sellele eestikeelsele resümeele, kui on inglise keeles töö. Aga ma ütlen, et see võib olla jälle see, et humanitaarid on üldiselt keeletundlikumad ja ma mäletan psühholoogiliselt ka oma doktorantide puhul, et see tegelikult on... Sa oled enamasti ajahädas, sa veel lihvivid oma tööd, siis sa pead kirjutama veel kaks erinevas žanris teises keeles tutvustust, et ma saan aru, et tihti need valmivad kuidagi kiirustades. [See] ei ole alati võib-olla nii lihvitud, aga ma arvan, et see on hästi oluline, et me ikkagi ütleme, et see on oluline Tartu Ülikooli seisukohalt, eesti teaduskeele seisukohalt ja inimesed lihtsalt lepivad sellega.“ (TÜ)

Eestikeelsete resümee kui eesti teaduskeele arendamise vahendisse suhtuti erinevalt. Resümee endi mahu tõttu on nende osa praktikas sageli väiksem, kui see võiks olla. Seega nähti doktoritööde puhul potentsiaali resümee formaadi nõudmises sellises mahus, mis võiks suurendada selle väärtust eestikeelse terminoloogia arendamises, kinnistamises ja levikus. Doktoritööde on tänuväärset tööd teinud ka doktorikoolid, mis mh edendavad erialase terminoloogia arengut. See omakorda toetab eestikeelsete resümee ja populaarteaduslike artiklite koostamist.

---

³ Nõue on toodud välja Tartu Ülikooli õigusaktis „Doktorikraadi andmise kord“. URL <https://www.ut.ee/et/oppimine/doktoriope/PhD-taotlemine#section1> (15.05.2018).

2.5 Vene õppekeele roll

Vene õppekeele osatähtsus paistab olevat intervjuude põhjal vähenenud ja enamasti ei olnud ülikooli tasandil tegu aktiivset tähelepanu nõudva teemaga. Vene keele tähtsus õppekeelena on suurem TÜ ja TTÜ Ida-Virumaal asuvates kolledžites, ent mujal on vene keele osa pigem marginaalne. Lisaks Ida-Virumaal asuvatele kolledžitele on üksikuid venekeelseid õppekavu ka teistes ülikoolides. EKAs on näiteks ajalooliselt säilinud meediagraafika õppekava, mille tuleviku suhtes ollakse äraootaval seisukohal. Vene õppekeelega õppekavad panustavad rahvusvahelistumise eesmärkidesse, kuna pakuvad õppimisvõimalusi vene keele oskusega välistudengitele (Venemaalt ja Ida-Euroopast, aga ka kaugemalt). Mujal on vene keel õppekeelena kasutusel siis, kui selleks on erialaspetsiifiline vajadus (nagu vene filoloogia õppekaval) ning seda ei peeta ülikooli kui terviku seisukohalt oluliseks küsimuseks. Selleks, et tagada eesti emakeelega tudengitele ligipääs sellistele õppekavadele, on näiteks TLÜs siiski vene filoloogia õppekaval ametlikuks õppekeeleks eesti keel. Uute venekeelsete õppekavade avamine ei ole hetkel kuigi aktuaalne, v.a EMÜs, kus koostöös Ukrainaga kaalutakse tulevikus uue õppekava avamist. Ülikoolide sõnul on nooremate õppejõudude vene keele oskus juba üsna vähene, mistõttu on ingliskeelse õppe korraldamine lihtsam.

Uuringu käigus vaadeldi eraldi TÜ Narva kolledži ja TTÜ Virumaa kolledži olukorda. Piirkonna demograafilise eripära tõttu on seal eesti emakeelega õppureid vähe, mistõttu ajalooliselt on seal kõrgharidust pakutud ka venekeelsetel õppekavadel. Õppekavadele, kus põhiliseks keeleks on vene keel, tudengite vastuvõttu enam ei toimu, ent venekeelne õpe moodustab siiski osa enamikest õppekavadest. Selleks on kaks peamist põhjust: esiteks tudengite vähene eesti keele oskus sisseastumisel ja teiseks erialaselt vajalik vene keele oskus. Viimane puudutab eriti TÜ õppekavu, mis ongi suunatud vene koolidele tööjõu koolitamisele ning kus vene keele oskus on sisseastumise eeldus. TTÜ Virumaa kolledžis antakse õpingute alguses osa kursuseid paralleelselt eesti ja vene keeles, et tagada tudengitele tugev aluspõhi, ent õpingute lõpuks on erialased ained eesti keeles.

Mõlemad kolledžid pakuvad õppuritele tuge eesti keele omandamiseks ning eesti keele oskus on lõpetamise eeldus. TTÜ Virumaa Kolledž pakub eesti keele omandamiseks eesti keele kursuseid vajadusel kuni ühe semestri mahus. Varasemalt pakuti samas koolis ka keeleõppeaasta kasutamise võimalust, aga terve aasta keeleõpinguid võttis noortelt õpihuvi. Nüüd õpitakse eesti keelt paralleelselt erialaainetega, mis omakorda toetavad keele omandamist ning tulemused on isegi paremad. TÜ Narva Kolledž pakub keeleõppeaastat (kuni 60 EAP) ning seda kasutavad aktiivselt rahvusvahelised tudengid. Kohalikud tudengid õpivad esimestel semestritel süvendatult eesti keelt teiste õppeainete kõrvalt ja üldiselt on kohalike seas eesti keele süvaõppe vajadus vähenenud. Mõlemas kolledžis on keeleoskus suure tähelepanu all ja tudengitele pakutakse konsultatsioone ning aktiivset tuge keele omandamiseks (vt ka ptk 3.3).

Ingliskeelse õppe osakaalu suurendamine neis kolledžites on aktuaalne küsimus. TTÜ Virumaa kolledžis on võetud suund võimalusel üksikuid õppeaineid inglise keeles lugeda, ent see sõltub õppejõudude keeleoskusest. TÜ Narva kolledž soovib lähitulevikus muuta ingliskeelseks praeguse IT-õppekava, mis hetkel nõuab ühtaegu eesti, vene ja inglise keele oskust. Üleminekut inglise keelele motiveerib mh atraktiivsuse suurendamine välistudengite jaoks.

„Kui praegu on meil IT-õppekaval eesti, inglise ja vene keel, siis jääks ainult inglise ja vene keel, et teine keel on vene keel. Põhjus on just selles, et kuna tänasel IT-maastikul see eesti keel on oluline, aga mitte nii oluline, ja me tegelikult näeme, et välismaalastest tudengid, neil on palju suurem motivatsioon, et siis on mõistlik võtta üliõpilasi ingliskeelsele õppekavale, sest nemad aitavad viia selle taseme üles. Ühesõnaga suurendada seda motivatsiooni ja samamoodi, kui nad tulevad siia õppima, siis ega IT-valdkonnas nad ei pea siduma oma tulevikku Eestiga. Nad võivad lihtsalt siin ära õppida ja siis minna tagasi kas Venemaale või minna kuhugi edasi ja jällegi, kuna IT on oma olemuselt juba niivõrd

rahvusvaheline valdkond. Teine asi on see, et kui teha see õppekava ingliskeelseks, siis tegelikult see aitaks ka tõsta [kohalike tudengite] inglise keele taset.“ (TÜ Narva Kolledž)

Samas jäävad TTÜ Virumaa kolledži esindajad sisseastuvate Eestist pärit tudengite keeleoskuse suhtes skeptiliseks – õpetada vene emakeelega tudengitele ühtaegu nii eesti kui ka inglise keelt võib teatud erialadel kujuneda liiga keeruliseks. Seetõttu ei kavandata seal hetkel inglise keele osakaalu märkimisväärset suurendamist.

2.6 Õppekeele administratiivküsimused

Ingliskeelsel õppel, eriti välistudengite arvu suurenedes, on kerkinud esile **uued väljakutsed** õppekavade õpetamisel ja administreerimisel. Välistudengid vajavad kogu administratiiv- ja õppeinfot inglise keeles. Valmidus seda pakkuda varieerub ülikooliti ja teaduskonniti. Enamasti leiavad sellised probleemid jooksvalt lahenduse, ent mõnel juhul peab selleks õppekava juht pidevalt välistudengeid teistele „meelde tuletama“, et vajalikud materjalid saaks tõlgitud. Sarnaseid probleeme administratiivinfo kättesaamisega esineb ka muu emakeelega tudengitel, kes asuvad õppima eestikeelsetele õppekavadele. Seda just nende tudengite puhul, kelle eesti keele oskus on õppekava läbimiseks ebapiisav ja kes alustavad seetõttu eesti keele süvaõppega.

Administratiivküsimustele lisandub õppejõudude koormuse probleem. Kui mitmes keeles aine ettevalmistamine on ühtpidi koormav, siis mitmest õppekeelest tulenev lisakoormus väljendub ka näiteks kohustuses luua kursuseprogrammid (ainekaardid) paralleelselt eesti ja inglise keeles, isegi kui õpe toimub ainult inglise keeles. On ilmne, et kõigis ülikoolides ei ole mitmekeelse üliõpilaskonna küsimus administratiivsel tasandil süstemaatilist lahendust saanud.

„Kõik need inimlikud küsimused, kui õppejõud tuleb, et „Aga kui ma teen kahes keeles, ma pean kaks korda rohkem raha saama.“ Meie ütleme, et see on uus normaalsus. Mis tekitab pingeid kõik. Ja kõikide materjalide dubleerimine ja tõlkimine – kulu on see igal juhul, mida õppemaks ei kata. Sest õppemaks ei ole ju realistlik õppemaks tegelikult. Ta on ainult mingi osa sellest, mis kulub tegelikkuses ja seda lõputult tõsta ka ei saa, sest lähipiirkonnad on samamoodi tõmbekeskused.“ (EKA)

Lisaks valmistab kohati muret välisõppejõudude eesti keele oskuse nõue, kui välistöötajad viibivad Eestis pikemat aega. Seaduse järgi peavad välistöötajad viie aasta jooksul omandama eesti keele teatud taseme, mis on aga ebamõistlik, kui õppejõud ei plaani püsivalt Eestisse jääda. Seni ei ole seda nõuet õnneks väga rangelt jõustatud, kuigi ülikoolid on saanud vastavaid ettekirjutusi.

„Kui me ikkagi räägime, et Eesti tahab, et siia tuleks välistöötajaid, välistöötaja tõenäoliselt oma elu elu lõpuni Eestiga ei seo. Ütleme niimoodi, et kui tõesti hakatakse väga põhjalikult jõustama seda seadust, siis see muudab ülikoolide rahvusvahelistumise tunduvalt keerulisemaks. Sest kui sa oled ikkagi täiskohaga õppejõud, sa teed teadust, siis pigistada sinna sisse veel eesti keele õpe...“ (TÜ Narva Kolledž)

3. Õppekeele areng õppekavade tasemel

Selles peatükis antakse ülevaade õppekavajuhutidega peetud intervjuude tulemustest. Intervjuudes käsitleti õppekava õppekeele ja muude õppetöös kasutatavate keelte kujunemise aluseid ja rakendamist. Lisaks arutleti keelega seotud väljakutsete ja võimalike lahenduste üle.

3.1 Õppekeele valiku alused

Rääkides konkreetsete õppekavade õppekeele ja õpiväljunditeks vajalike teiste keelte valiku kriteeriumitest, tuleb teha vahet viimaste aastate jooksul loodud uutel ja varem loodud õppekavadel. Sageli on pikema ajalooga õppekavade õppekeele valik tehtud väga ammu ning juhul, kui on tekkinud vajadus neid muuta, on see peamiselt seotud juba ülikooli tasandil väljatoodud põhjustega: demograafiline olukord, rahvusvahelistumine, kõrgharidusreformi mõjud. Enamasti algatavad muutuse vahetult õppekava juhtimisega seotud inimesed, kes täheldavad muutuste vajadust oma igapäevatöö osana. Sellisel juhul arvestatakse loomulikult nii õppekorralduslike vajaduste (nagu tudengite ja õppejõudude keeleoskus) kui ka erialaste vajadustega tööturul. Harvematel juhtudel on ülikool ülalt alla soovitanud mõnes valdkonnas (uue) ingliskeelse õppekava avamist kas rahvusvahelistumise või finantseesmärkide saavutamiseks, ent sellised eesmärgid segunevad instituudi/teaduskonna tasandil erialaste eesmärkidega.

3.1.1 Õppekava keele valik

Eestikeelsetel õppekavadel on õppekeele valiku aluseks olnud kas ajalooline traditsioon või harvem kõrgharidusreformist tulenenud vajadus defineerida üksainus õppekeel. Viimane olukord tekkis õppekavadel, mis varem olid määratletud mitmekeelsetena. Kõrgharidusreform sidus aga rahastamise peamise õppekeelega, mistõttu mõned varem eesti- ja venekeelsed või eesti- ja ingliskeelsed õppekavad muudeti eestikeelseks. Eesti keele ja kultuuriga seotud erialadel ei nähta muid keeli õppekeele võimaliku alternatiivina. Teistes valdkondades võib samuti ajaloo osa olla tugev, s.t pikemat aega õpetatud erialadel on suurema tõenäosusega õppekeel endist viisi eesti keel. Seda ka sellistel erialadel nagu informaatika, mida muidu tuuakse välja kui väga suure inglise keele osakaaluga valdkonda.

„Pigem on nii, et me ei ole läinud inglise keele peale, sest on olnud väga kaua aega eestikeelsed need õppekavad. Oleme mõelnud magistrikava ingliskeelseks tegemisele, aga ei ole veel nagu näinud tõsist põhjust, miks me peaks seda tegema.“ (TTÜ informaatika)

Ingliskeelsetel õppekavadel on kehtiva õppekeele kujunemise mõjutajaid rohkem ja need sõltuvad ka sellest, kas õppekava loodi ingliskeelsena või mitte. Esimesel juhul on peamine ajend olnud ülikoolide üldine rahvusvahelistumise eesmärk või eriala pidamine riigi tasandil strateegiliselt oluliseks. Ingliskeelseks muudetud erialade puhul on sagedamini muutuse allikas olnud kõrgharidusreformist tulenenud vajadus defineerida üksainus õppekeel ning eestikeelsetel õppekavadel päevases õppes õppemaksu küsimise võimaluse kadumine, aga ka Eesti tudengite arvu järsk vähenemine. Valdavalt on inglise keele kasutamine nendel erialadel olnud levinud juba varem kas välisõppejõudude suure osakaalu või inglise keele vajalikkuse tõttu tööturul. Seega on ingliskeelsete õppekavade kasv olnud ka eriala mõttes sisult põhjendatud. Näiteks võib siin tuua IT-valdkonna või rahvusvahelisi suhteid puudutavad erialad, kus hilisem tööturg eeldab valmidust töötada mitmekeelses, eriti ingliskeelses, keskkonnas.

„Küberturve on selline valdkond näiteks Eestis, kus mina ei võtaks tööle ühtegi inimest, kes inglise keelt ei valda. Hoolimata sellest, mis ta emakeel on. Inglise keelt ta peab valdama, sest praktiliselt kohe, kui sul midagigi juhtub, sa pead hakkama tuhlama ingliskeelses dokumentatsioonis ja sa pead hakkama suhtlema rahvusvahelises keskkonnas. Sest see n-ö juhtum, kus sul on mingisugune turbeintsidend ja see on puhtalt eestisisene intsidend, kus kõik osapooled räägivad eesti keelt – see on nii haruldane nähtus, et selle peale midagi üles ehitada on lihtsalt ebamõistlik. See on raiskamine.“ (TTÜ küberkaitse)

Kõigi ingliskeelsete õppekavade puhul võib üheks õppekeele kriteeriumiks pidada välistudengite ligipääsu suurendamist. Arvestades Eesti tudengite arvu järsku langust, aitavad välistudengid hoida õppegruppide suurust ja õppejõudude taset. Uuritud õppekavadest ei olnud ühelgi juhul ingliskeelse õppekava ainuke sihtrühm Eesti tudengid. Eesti tudengite osakaal varieerub erialati.

Õppekava keelevelikul mängib rolli ka (potentsiaalsete) tudengite keeleoskus, s.t õppekava keele valikul peetakse silmas, millistest riikidest või piirkondadest tudengeid oodatakse. Kuna õppimiseks vajaliku keeleoskustaseme tõestamine on sisseastumistingimuste osa, siis ei ole üldiselt tudengite keeletase probleemiks olnud. Samal ajal on lisaks inglise keelele muude keelte kasutamine õppekava keelena raskendatud, kuna enamasti on välistudengid pärit erinevatest piirkondadest ja seega puuduvad domineerivad teised keeled. Seetõttu ei ole analüüsi kaasatud õppekavadel alternatiivseid õppekeeli kaalutud. Pigem rõhutati, et hea inglise keel on Eesti ülikoolide konkurentsieelis.

Valdavalt leiti, et õppejõudude inglise keele tase ei ole probleemne ja pigem on üha keerulisem õpetada teistes (võõr)keeltes, kuna ka õppejõudude võõrkeelteoskus piirneb üha enam vaid inglise keelega. Tudengitelt nõutava keeletaseme tõstmise takistuseks võib üksikutel juhtudel olla õppejõudude keeletase, mis ei võimalda kõrgemal inglise keele tasemel õpetamist. Mõnedel juhtudel on ülikoolid juba kasutanud võimalust õppejõudude keeletaseme tõusu maja sees toetada. Teisalt eeldab selline tegevus ka, et õppejõud teadvustaks enda keelekompetentsi puudujääki ning vähemalt ühel uuritud õppekaval seisis keelenõuete karmistamine just õppejõudude keeletaseme taga. Vähemalt ühel juhul oli selline situatsioon lahendatud õppejõududelt keelesertifikaate nõudes. Ingliskeelsetel erialadel on sageli suur osa õppejõududest välismaalt ning nende õppejõudude valikul on heal tasemel inglise keele oskus iseenesestmõistetav eeltingimus. Välisõppejõudude osakaal võib aga aastati erineda, kuna enamasti ei jää välismaalt pärit õppejõud Eestisse pikemaks ajaks.

3.1.2 Keelteoskus sisseastumisel ja lõpetamisel

Sisseastumisel kontrollitakse kõigil erialadel tudengi õppekeele taset, mis on tavaliselt kehtestatud üle ülikooli kõigile sarnastele erialadele ühtmoodi. Valdavalt nõutakse B2-keeleaset nii eesti- kui ka ingliskeelsetel erialadel ning ülikooliti siin olulist varieeruvust ei ole. Sisseastumisel ei kontrollita tavaliselt teiste õpiväljundite saavutamiseks vajalike keelte taset, kuna seda peetakse tudengi vastutuseks ja vajadusel on võimalik põhiõpingute kõrvalt oma keeleoskust vajalikul määral täiendada.

Eestikeelsetel erialadel on õpingute lõpuks enamasti nõutud ka mõne võõrkeele oskus. Enamasti on see inglise keel, mis tuleneb nii tööturuvajadustest kui ka edasiõppimise võimalustest. Osaliselt suunavad seda ülikoolid oma keskse keelepoliitikaga, ent erialadel on ka vabadus vajaduse järgi võõrkeelte nõudmisi muuta. Võrreldes varasema ajaga on inglise keele osakaal võrreldes vene, saksa ja prantsuse keelega ka õpiväljundina suurenenud. Võõrkeelte omandamist tõendavad tudengid tüüpiliselt kas ülikoolis vastaval tasemel keelekursust läbides või keeletestidega. Saavutatud võõrkeelte taseme kontrollimine õpingute lõpus sõltub ka õppekava administreerivast personalist ja sellest, kas nad otsustavad lõpetamisel neid nõudeid rangelt kontrollida või mitte. Mõnel juhul ei pöörata saavutatud võõrkeeleasetasele lõpetamisel eriti tähelepanu.

Ingliskeelsetel erialadel lisavõõrkeelte nõue üldiselt puudub või siis eeldatakse tudengitelt lõpetamisel kõrgemat inglise keele taset kui sisseastumisel. Selle saavutamist enamasti eraldi ei kontrollita, vajaliku inglise keele taseme omandamine peaks õppekavajuhtide sõnul olema selge ka tudengi edasijõudmisest ainetes ja lõputöös. Tavapärast on nii Eesti kui välistudengitel, kes asuvad õppima ingliskeelsele õppekavale, võimalik oma keeleoskust täiendada ülikoolis pakutavatel inglise keele kursustel. Need ei ole ühelgi juhul kohustuslikud, kuigi mõnel õppekaval suunatakse nõrgema keeletasemega tudengeid siiski süstemaatiliselt keeleoskust parandama.

3.1.3 Õppekava õpiväljundite saavutamiseks vajalikud keeled

Õppekavas võib määratleda ka muud õpiväljundite saavutamiseks vajalikud keeled, mida tudengid peaks õppe läbimisel kasutama. Võrreldes erinevaid õppekavu, ilmnes, et on üsna erinev, kuidas nende keelte rolli defineeritakse. Seda eriti küsimuses, millises ulatuses on sobilik neid keeli õppes kasutada. **Ingliskeelsetel õppekavadel** peeti lisakeele nõuet valdavalt liiga koormavaks, kuna enamasti inglise keel juba on õppija jaoks võõrkeel.

Intervjuueeritavate hinnangul ei saa õpiväljundite saavutamiseks vajalike keelte hulka lisada ka näiteks eesti keelt, kuna välistudengitelt ei saa nõuda eesti keele oskust. Samal ajal võib õppekaval õppivatel eestlastel olla võimalus eestikeelseid kursuseid võtta isegi kuni poole õppekava ulatuses, kuigi eesti keelt õpiväljundite saavutamiseks vajalike keelte seas pole. Eesti keelt kõrvale jättes pole enamikel ingliskeelsetel õppekavadel domineerivaid teisi keeli, mida kasvõi suurem osa tudengitest oskaks, mistõttu jäävad ka muud keeled kõrvale.

„Meil on ainult inglise keel, sest see on see, mis meie tudengkonda ikkagi ühendab. Nad kõik räägivad seda, sest me valime nad selle järgi. Kui me ütlesime, et on mingi teine asi veel, à la eesti keel, siis me elimineerime kõik välistudengid praktiliselt. Sest eesti keel ei ole üldse nii populaarne Eestist väljas. Või kui me võtame nüüd vene keele, siis me ka elimineerime väga suure osa nii kohalikest kui välistudengeist.“ (TTÜ küberkaitse)

Ingliskeelsete õppekavade juhid tõid mitmel puhul välja ka muukeelsete materjalide usaldusväärse küsimuse. Eriti toodi välja venekeelset akadeemilist kirjandust, mille usaldusvääruses on sageli põhjust kahelda nii poliitilistel kui ka pragmaatilisematel põhjustel. Nimelt esines õppekavajuhtide seas arvamust, et homogeensemas venekeelses kogukonnas ei toimi eelretsenseerimisprotsess sarnase efektiivsusega nagu mitmekesisemas ingliskeelses akadeemilises kogukonnas ja seeläbi kannatab mõnikord akadeemiliste tööde kvaliteet. Kahtlemata on õppematerjalide ja teaduskirjanduse usaldusväärsus sõltuv ka erialast ja konkreetsest väljaandjast.

Eestikeelsetel õppekavadel on enamasti määratletud muud õpiväljundite saavutamiseks vajalikud keeled. Tavaliselt on sellena määratletud inglise keel, aga erialati võib sellele lisaks olla vene, saksa vm erialaselt levinud keel. Näiteks saksa keel on siiani kasutuses ajaloolisi allikaid kasutavatel erialadel. EKA muinsuskaitse ja konserveerimise erialal öeldi, et vene ja saksa keeles eelistavad sageli lugeda vanemad õppurid, kelle inglise keel ei ole nii heal tasemel. Samal ajal on õppekavajuhtide hinnangul nii tudengite kui õppejõudude seas teiste keelte oskus haruldasemaks jäänud, mistõttu üha enam on ainsa õpiväljundite saavutamiseks vajaliku keelena lisatud õppekavasse inglise keel.

Muud võõrkeeled on sageli vajalikud filoloogilistel erialadel ja see sõltub konkreetsest erialast (nt TLÜ ja TÜ vene filoloogias vene keel, samas TÜ romanistikas vaid inglise keel). Vene keel on muu õpiväljundite saavutamiseks vajaliku keelena nõutud aga ka näiteks TÜ Narva kolledži mõnedel õppekavadel (nt klassiõpetaja mitmekeelses koolis ja informaatika), kus osa kursuseid ja mooduleid õpetataksegi vene keeles. Sellised õppekavad, kus eestikeelset õppekaval õppimiseks on möödapääsmatu ka vene keele oskus, on erandlikud.

Üldiselt ei ole õppekavajuhtide seas eriarvamusi selles, et muud õpiväljunditeks vajalikud keeled võivad olla kasutusel õppekirjanduses ja üksikutel ainekursustel (eriti välisõppejõudude puhul). Näiteks Aasia õpingute valdkonnas ei ole eestikeelset kirjandust olemas, mistõttu peaaegu kõik õppematerjalid on ingliskeelsed, kuigi õpe on eestikeelne. Teisalt väljendati kõhklust, kas tervete õppemoodulite või sootuks paralleelselt kahes keeles õpetamine on või oleks regulatsioonipärane, kuna praegu ei ole uuritavate sõnul seda piiri ametlikult paika pandud.

„Päris niisugust kakskeelset õppekava ei lubata. Siis praegu meil on nihuke eestikeelne õppekava, kus on inglise keel [õpiväljundite saavutamiseks vajaliku muu keelena]. Me ei saa seda ingliskeelsena välja reklaamida isegi, kui meil see võimalus oleks. Võib olla selline võimalus võiks olemas olla. Et õppekava sees on võimalik läbida nii eesti keeles kui inglise keeles. Näiteks valikkursustega mängides.“ (TTÜ informaatika)

Praktikas on aga mõned erialad rakendanud ingliskeelset õpet üsna suures mahus. Valdavalt lähtuvad need otsused praktilisest vajadusest õppetöös inglise keelt kasutada ja soovist tudengeid tööturu jaoks hästi ette valmistada. Näiteks TÜ Euroopa õpingute erialal on ingliskeelse õppetöö osakaal 50% nii erialase töö iseloomu kui ka välisõppejõudude kasutamise vajaduse tõttu.

3.2 Õppekeele ja muude keelte kasutamine õppetöös

Uuritud eesti õppekeelega õppekavadel on ainult eesti keelega keeruline toime tulla. Ülikoolid peavad Eesti tudengite (erialase) keeleoskuse parandamist õppe loomulikuks osaks, sest nii tööturul kui ka akadeemilises maailmas on võõrkeelte oskus üha enam hädavajalik. Õppetöös rakendatakse eesti keelest erinevaid keeli kõige enam (**õppe**)kirjandusega töötades nii iseseisva tööna kui osana kontaktõppest. Seda osaliselt seetõttu, et eestikeelseid materjale on paljudes valdkondades vähevõitu. Sellegipoolest tuleb tüüpiliselt võõrkeelse kirjandusega töötades esitada kodune töö või arutleda klassis ikkagi õppekava keeles ehk eesti keeles. Toodi välja, et tänane riiklik regulatsioon ja ülikooli suunised ei defineeri piisavalt täpselt, mida tähendab eestikeelne õpe.

„Aga eestlaste puhul on see küll diskussiooni koht, et kui ta tuleb eestikeelsele õppekavale õppima, et kui palju talle siis üldse võib pakkuda seda või nõuda, et ta õpiks inglise keeles või et ta loeks ingliskeelseid artikleid, see on kindlasti eestikeelse kava küsimus.“ (TÜ ettevõtetemajandus)

Õppekava kõige paindlikuma keelekasutusega osa on **praktika**. Kõigil uuritud õppekavadel lubatakse praktika sooritamist töökeskkonna keeles, olgu selleks siis eesti, vene, inglise või mõni muu keel. Näiteks Ida-Virumaal peetakse paratamatuks, et kohalikes ettevõtetes praktikat tehes tuleb ka vähemalt veidi vene keelt osata. Keel on tudengite jaoks praktikakoha üks valikukriteeriume ning eeldusel, et töö sisu poolest praktikaks sobib, ei piira õppekavajuhid praktikakoha valikut. Enamasti tuleb tudengil praktika lõpus täita praktikaaruanne või koostada praktikaülevaade, mida tuleb aga teha õppekava keeles.

Kontaktõppes on eestikeelsete õppekavade inglise keeles antavad kursused seotud sageli välisõppejõududega. Seda eriti, kui ingliskeelsete kursuste arv on veidi suurem. Välisõppejõududelt eesti keele oskust ei oodata, kuna sageli viibivad nad Eestis vaid mõne nädala aastas. Inglisekeelsete kursuste osakaal on ilmselt pisut tõusnud, sest ülikoolides on see ka strateegiliseks eesmärgiks võetud. Näiteks TTÜs peaks igal esimese astme õppekaval vähemalt üks kursus olema ingliskeelne. Ülikoolid väldivad sellegipoolest olukordi, kus õppejõud loeb loengut eesti keelt valdavale kursusele mõnes muus keeles vaid põhimõtte pärast. Samas võib mõnikord õppekeele dikteerida ka mõne üksiku vahetusüliõpilase või välistudengi liitumine, kuna eesti keele oskust neilt ei nõuta. Inglisekeelne kontaktõpe võib tuleneda ka situatsioonist, kus sama kursust loetakse korraga nii ingliskeelses kui ka eestikeelses õppekavas. Loomulikult, kui kursuse keel on inglise keel, siis eeldatakse ka kõigi iseseisvate tööde ja eksamite sooritamist selles keeles.

„Õppekeele valik toimub ainepõhiselt. Täheleb, kui aine on inglise keeles, siis kõik inglise keeles (loengud, seminarid, kodutööd), kui eesti keeles, siis kõik õppeprotsessi osad eesti keeles (v.a õppekirjandus, mis võib olla ka osaliselt inglise keeles). Paaril juhul on aine jagatud mooduliteks ja kui ühte moodulit annab välisõppejõud, siis see moodul inglise keeles ja ülejäänud moodulid eesti keeles.“ (TÜ Euroopa õpingud)

Eestikeelsetel õppekavadel on ka **lõputööd** üldjuhul eestikeelsed, ent rohkem erandeid võib märgata kõrghariduse teisel astmel. Ingliskeelse lõputöö koostamiseks on mitu argumenti: a) lõputöö seos välisvahetuses viibimisega, b) lõputöö uurimisobjekt või praktiline tulem on ingliskeelne, c) tudeng soovib jätkata õppimist välismaal. Samas on mõnikord lubatud teha lõputöö inglise keeles ka sellistel juhtudel, kui tudeng eelistab seda enda keeleoskuse tõttu, seda eriti IT-õppekavadel. Eestikeelsetel lõputöödel peab olema võrkeelne resümees ja ingliskeelsetel eestikeelne resümees.

Kui suur osa õppest ja millistes õppeprotsessi osades millises konkreetsetes keeles õpitakse, ei osanud eestikeelsete õppekavade puhul keegi öelda, kuna praktiliselt seda mõõta on pea võimatu. Isegi kui õppekava ja kursuseprogrammide kohaselt on õppekeel eesti keel, siis on teiste keelte kasutamine siin ja seal paratamatu. Keegi ei oska öelda, kui suure osa loengutest võib võtta muukeelsete terminite õppimine või kui sageli vene emakeelega õppejõud ja tudengid ka kontaktõppes mõnda küsimust emakeeles täpsustavad. Selline mitmekeelsus on õppeprotsessi loomulik osa ja toetab tudengite eriala omandamist. Olulise probleemina seda välja ei toodud.

Ingliskeelsetel õppekavadel on üldiselt eri keelte kasutamine sarnane eestikeelsetele õppekavadele, ent võrkeelte kasutamine piiratum. See tähendab, et tudengitelt ei nõuta muude keelte oskamist ja seega õppejõud ei nõua muudes keeltes töötamist pea üldse. Sageli on iseseisva töö või praktika käigus võimalik tudengil kasutada emakeelt või teisi võrkeeli, kui ta seda soovib. Siin ei tehta vahet tudengi emakeele või päritolumaaja järgi. Sarnaselt eestikeelsete õppekavadega võib kasutada muus keeles välja antud kirjandust, ent tudeng peab oma kirjalikes ja suulistes töodes siiski kasutama õppekeelt. Ka praktika keelenõuded sarnanevad eestikeelsete õppekavadega, s.t tudengid võivad valida endale sobiva keelega töökeskkonna. Mitme õppekava juhid tõid välja, et välistudengid võivad sooritada praktika ka oma koduriigis. Jällegi tuleb praktika ülevaade ja kaitsmine ülikooli juures teha õppekeeles. Praktikaga seotud paindlikkus võib laieneda ka muudele praktilistele töödele.

„No näiteks, meil on olnud töid, kus luuakse mingisugust kursusematerjali mingisuguse muu keelegrupi jaoks. See ei pruugi olla eesti keel, aga gruusia keeles või midagi. Sellisel puhul see tugistruktuur, see on jätkuvalt inglise keeles, aga ei ole ju mõtet neid materjale ümber tõlkida inglise keelde puhtalt sellepärast, et saada see hinne kätte.“ (TTÜ Küberkaitse)

Lõputööd koostatakse inglise keeles, isegi kui selle töö praktiline osa on tehtud mõnes muus keeles. Osal õppekavadel nõutakse tudengilt, et kõik osad peaks olema tõlgitud, teistel õppekavadel aktsepteeritakse teatud osi originaalkeeles. Otsus sõltub töö sisulistest küsimustest ja sellised erandid otsustatakse õppekava tasandil. Olenevalt õppekavast võib kohustuslik olla ka eestikeelne resümees, eriti oodatakse seda Eesti tudengitelt. Ingliskeelse lõputöö kasuks räägib ka võimalus kaasata retsensentidena ja kaitsmiskomisjoni välisõppejõude.

Uuritud ingliskeelsete õppekavade seas ei olnud doktoriõppekavu, ent ka magistriõppekavade juhid arutlesid **resümees tähtsuse** üle. Õppekavade juhtide arvamus oli kahetine: kui ühes valdkonnas tunti, et resümees on n-ö ainus võimalus panustada eestikeelse terminoloogia tugevdamisse, siis teises peeti resümees formaalseks nõudeks, millel puudub sisuline tähtsus. Sarnaselt lahknesid arvamused selles, kas välistudengite lõputöödel peaks olema eestikeelne resümees. Selge on see, et välistudengitelt ei saa nõuda eesti keele oskust vajalikul tasemel, ent üldiselt ei peeta probleemiks, kui tõlge tellitakse tõlkebüroost või seda aitab koostada juhendaja või kaastudeng. Ilmnes ka erisusi sama ülikooli erialade vahel, kus ülikooli korra erineva tõlgendamise tõttu nõuti ühel erialal välistudengitelt eestikeelset resümees, teisel aga mitte. Eestikeelsete resümeesde suhtes olid skeptilisemad IT-valdkonna õppekavade juhid, kes nentisid, et eestikeelsed terminid on küll loodud, aga sageli ei kasutata neid ei õppetöös ega tööturul. Samas näiteks EMTA ingliskeelset kultuurikorralduse õppekaval on osakond andnud oma vahenditega välja parimate magistratööde ülevaadete kogumiku, mis on paralleelselt eesti ja inglise keeles. See tähendab, et kõik

ülevaated on tõlgitud vajadusel eesti keelest inglise keelde või vastupidi. Selle eesmärk on pakkuda laiemale lugejaskonnale võimalus tutvuda uusimate erialaste uurimistöödega ka eesti keeles.

Tudengite **puudulik keeleoskus** ei ole üldiselt aluseks õppekeelest erinevas keeles kirjalike tööde esitamiseks ei **eesti- ega ingliskeelsetel õppekavadel**. Küll aga lubatakse mõnel juhul kokkuleppel õppejõuga erandeid. See puudutab eriti vene emakeelega tudengeid, kellele vene keele oskusega õppejõud vastu võivad tulla. Üldiselt nähakse siiski õppekeele kasutamise ranget nõuet kui tudengi õpiväljundite saavutamist toetavat meetet. Õppekeele kasutamine kogu õppeprotsessi vältel toetab head arusaamist järgnevatel kursustel ning lõputöö koostamist ja edukat kaitsmist õppe lõpus. Omaette huvitav näide on TÜ Narva kolledž, kus koolitatakse mitmekeelse kooli õpetajaid, kelle kutse omandamise nõuded dikteerivad vajaliku eesti keele taseme. Samas on osa õppetööst venekeelne, kuna mitmekeelne aineõpetamine nõuab alustavalt õpetajalt ka mitmekeelset sõnavara. Nii TTÜ kui TÜ Ida-Virumaa kolledžites on keeleoskus aktuaalne küsimus ja kuigi keelenõuetes püütakse olla järjepidevad, on esmajärjekorras oluline, et tudeng saaks õpitavast ka sisuliselt aru. Seega on teatud baaskursusi TTÜs võimalik läbida lisaks eesti keelele ka vene keeles, mis on enamiku kohalike tudengite emakeel. See tagab, et tudeng ei jää kohe õpingute alguses keele tõttu edasijõudmisega hätta.

3.3 Eesti keele ja kultuuri õpe ingliskeelsetel õppekavadel

Ingliskeelsetel õppekavadel õppivatele tudengitele pakutakse kõigis ülikoolides võimalust eesti keele õppeks vähemalt algtasemel. Võimalus õppida eesti keelt suuremas mahus ja kõrgemal tasemel on ennekõike suuremates ülikoolides. Mõnel pool on ka eraldi eesti kultuuri õpe, ent ka eesti keele õppes tutvustatakse loomulikult eesti kultuuri eripärasid. Eesti keele õpe ei ole üheski ülikoolis ingliskeelsetel õppekavadel kohustuslik ning enamasti on tegu vabaainete plokki kuuluvate kursustega. Vabaainete maht tervikuna ei pruugi sageli olla piisav, et omandada eesti keelt enam kui A1- või A2-tasemel. Ei ülikooli ega õppekava tasandil eeldata, et ingliskeelsel õppekaval õppivad tudengid peaks omandama eesti keele. Selle põhjuseks on eesti keele keerukus ja väike kasutajaskond, mis piirab eesti keele oskuse praktilist väärtust tudengite jaoks. Küll aga peetakse algtasemel eesti keelt tudengite igapäevast toimetulekut toetavaks.

*„Ja meie eesti keel on päris raske keel ja kasutatakse ainult Eestis ja meie riik on väike ja välismaalased mõtlevad, et okei, aasta aega ma õpin eesti keelt ära, no pean ära raiskama terve aasta, aga tulevikus ikka töökeelena ma kasutan inglise keelt. Kõige parem variant ongi hetkel, mulle tundub, kui nemad tulevad ja õpivad inglise keeles, aga võtavad eesti keele suhtluse, et neil oleks suhtluskeel siin Eestis.“
(TÜ loodusteadused ja tehnoloogia)*

Samas ei saa väita, et tudengitel puudub huvi eesti keele ja kultuuri vastu. Pea igal õppekaval oli näiteid ka sellistest välistudengitest, kes oma õpingute jooksul suutsid omandada eesti keele väga heal tasemel, mis lubas neil integreeruda siinsele tööturule. Mõnel õppekaval nenditi, et senine tudengite huvi eesti keele õppe vastu on olnud isegi suurem kui ülikooli võimekus kursusi pakkuda. Seda hoolimata sellest, et tegu on vabaainete alla kuuluva õppega. Näiteks TLÜ ühiskonnateaduste valdkonna ingliskeelsete õppekavade tudengitele plaanitakse edaspidi eraldi eesti keele A1- ja A2-kursused tellida, et tudengid ei peaks eesti keele õppe kohtadele teiste erialade tudengitega konkureerima. Nendel kursustel osalemine ei ole siiski kohustuslik.

Õppekavajuhid olid skeptilised eesti keele kohustuslikuks muutmise suhtes, kuna see vähendab erialaainete mahtu õppekavas. Samuti võib eesti keele õppe kohustus peletada tasulistel kohtadel õppivaid tudengeid, kelle primaarne huvi on tasulisel õppekaval saada neid spetsiifiliselt huvitavaid erialaseid oskusi ja teadmisi. Eestis õpetatavate ingliskeelsete erialade puhul töid õppekavade juhid välja ka mure oma konkurentsieelise säilimise pärast. Nimelt võistlevad ingliskeelsed erialad kõigi lähisriikide õppekavadega, mistõttu peab olema ettevaatlik suuremahuliste muudatuste sisseviimisel. Praegune konkurentsieelis

seisneb ennekõike võrdlemisi odavas, ent samas kvaliteetses õppes. Ühe variandina pakuti välja, et eesti keelt võiks saada ülikoolis tasuta õppida ka vahetult pärast õppekava läbimist.

Eesti kultuuriruumi parema mõistmise jaoks on mitmel ingliskeelsel erialal ette nähtud valdkonda tutvustavad loengud või õppekäigud. Selliseid kursuseid loetakse õppekeeles (s.t inglise keeles) ja nende eesmärk on ennekõike tutvustada Eesti keskkonda oma erialast lähtudes. Kui sisearhitektuuri erialal võib selleks olla sõna otseses mõttes (ka) Eesti füüsilise keskkonnaga tutvumine, siis näiteks rahvusvaheliste suhete ning poliitika ja valitsemise õppekavadel tutvustatakse Eesti ja Balti riikide poliitilist konteksti. Mõnel erialal on ette nähtud õppekäigud Eesti ettevõtetesse ja teistesse asutustesse. Selliste ainete maht on üldjuhul pigem väike ja enamasti piirdub ühe või kahe kursusega.

Lisaks ingliskeelsetel õppekavadel õppivatele tudengitele pakutakse eesti keele õppe võimalust eestikeelsetel õppekavadel ka muu emakeelega tudengitele. Seda käsitleti täpsemalt peatükis 2.4 ja 2.5.

3.4 Õppekavade keele tulevik

Nii eestikeelsete kui ka ingliskeelsete õppekavade juhid olid üldjoontes kujunenud õppekeeleolukorraga rahul. Enamasti peegeldasid õppekavade juhid ka ülikooli tasandi visiooni eestikeelse ja ingliskeelse õppe tasakaalust. Sageli rõhutati, et bakalaureusetase peaks säilima eestikeelsena, ja kui võimalik, siis ka magistriõpe. Seda nii selleks, et mitte lõigata ära vähema keeleoskuse (või väljendusjulgusega) tudengikandidaate kui ka seetõttu, et kohalikule tööturule pakkuda erialase eesti keele oskusega töötajaid. Samuti ei toetatud ingliskeelsele õppele üleminekut „põhimõtte pärast“, kui nii tudengid kui õppejõud on valdavalt siiski eestlased.

*„Kui bakalaureusest rääkida, siis ma arvan, et see jääb eestikeelseks. Eestikeelne IT-haridus on oluline meile. Pigem me praegu ei näe, et oleks vajadust siin nagu ingliskeelseks teha. /.../ Kui, siis tuleks teha Eesti peale üks ingliskeelne IT-bakataseme kava. Võib olla see oleks mõttekas. Aga mitte see, et eestlased õpetavad eestlasi inglise keeles. See kukub tihti üsna kummaline välja, ikkagi kõikide õppejõudude inglise keele tase ei ole see, et ta paistaks välja kui native speaker ja siis see kõik on nihukene imelik.“
(TTÜ Informaatika)*

Eestikeelsetel õppekavadel võis täheldada veidi sagedamini, et on mõningane suundumus inglise keele osakaalu suurenemisele õppes. Mitmel juhul arutleti, kas ja kuidas oleks praeguste regulatsioonide raames võimalik ingliskeelsete kursuste osakaalu õppes tõsta. Samas olid õppekavade juhid seisukohal, et kõrghariduse esimene aste peaks jääma üldjuhul eestikeelseks. Inglise keelele üleminekut peetakse võimatuks kultuuripärandiga seotud erialadel, mis on ka sisu poolest eesti keele ja kultuuriruumiga seotud. Kui need erialad mõnele välismaalasele huvi pakuvad, siis sageli on neil juba varasem kogemus Eestiga või valmidus eesti keelt õppida.

„Ei ole ilmselt ka oodata seda, et meile siia nüüd tuleks õppima... seda kultuuripärandiga seotud eriala väga palju välistudengeid, kuna vastavad õppekavad on tegelikult igal pool vähemalt bakalaureuseõppe tasandil ju emakeelsetena olemas ja see paraku on alati natuke seotud ka selle oma kultuuri ja kultuuritaustaga. Selles mõttes ma ei näe ka põhjust, miks bakalaureuseõppe tasandil me peaksime üldse ingliskeelset õppekava avama või sellele orienteeruma. Magistriõppe tasandil on sellele mõeldud, aga ka arvatud, et me ei suudaks konkureerida selliste suurte restaureerimiskeskustega naabermaades, nagu on Soomes Vantaas või nagu on Taanis Kopenhaagenis, kus on ingliskeelsed õppekavad olemas.“ (EKA muinsuskaitse ja konserveerimine)

Vastandlikke suundumusi kõrghariduse esimesel astmel illustreerivad Ida-Virumaa kolledžid. TÜ Narva Kolledžis hakatakse katsetama inglise keelele üleminekut informaatika erialal, et olla välistudengitele atraktiivsemad. Samas TTÜ Virumaa Kolledž Kohtla-Järvel, kus õpivad pigem Eesti tudengid, soovib

vähendada venekeelse õppe osakaalu ja alustada õpet täielikult eesti keeles. Seega õppekeele tulevik on selgelt seotud sellega, millised tudengikandidaadid on õppekava sihtrühmaks.

Magistriõppe tasemel nähakse inglise keelt üha enam kui praktilist lahendust nii tudengite vähesusele kui ka tööturu ja akadeemilise maailma ingliskeelstumisele.

„Ma kardan, et magistritasemel ei ole muud moodi võimalik, kui nad muutuvad üha rohkem ingliskeelseks. Sellepärast, et on vaja, et see oleks rahvusvaheline, et tuleks tudengeid ka teistest riikidest. Ja mulle tundub, et näiteks Põhjamaades on enamus magistriõppekavasid inglise keeles. Soomes, Rootsis... kuigi seal on õpilaskond oluliselt suurem kui meil siin. Seda enam on meil siin ingliskeelset asja vaja teha, et püsima jääda. Aga ma arvan, et bakalaureuse tasemel võiks olla nii palju kui võimalik eesti keeles, võib-olla isegi mingisugune seadus vastu võtta, et peab olema eesti keeles. Muidu see eesti keel püsima ei jää.“ (TLÜ digitaalsed õpimängud)

Väljakujunenud tööturuolukorra tõttu on näiteks IT-erialadel eestikeelse terminoloogia õppimine ja kasutamine selgelt tagaplaanil, kuna praktilises tööelus kasutatakse ingliskeelseid termineid. Paljudes valdkondades on aga töö iseloom rahvusvaheline, mistõttu peab tudeng ülikooli lõpetamisel valdama hästi ingliskeelseid termineid. Sellisteks on näiteks rahvusvahelised suhted, aga ka küberturvalisus, mis eeldab koostööd teiste riikidega. Ka avalikus sektoris on rahvusvahelise suhtluse osakaal oluliselt tõusnud, mistõttu peab tagama lõpetajatele erialase keele oskused (nt Euroopa õpingute õppekaval).

Kontrastse erandina võib siin välja tuua sisearhitektuuri eriala, kus kavandatakse ingliskeelseks muudetud magistriõppe õppekava kõrval uuesti avada ka eestikeelne õppekava. Peamine põhjus on Eesti bakalaureuseõppe lõpetajate vähene edasiõppimine praegusel ingliskeelsel õppekaval ning laiemalt soov pakkuda Eesti tudengitele paremaid õppevõimalusi. Õppekavajahi sõnul on sisearhitektuuri valdkonnas ka kultuuriruumi mõistmine väga oluline, mistõttu emakeelne õpe võimaldab minna teatud teemadega rohkem süvitsi kui rahvusvahelises seltskonnas. Samas soovitakse uut eestikeelset õppekava suures osas ikkagi lõimida olemasoleva ingliskeelse õppega, et kasutada ära ka seda rahvusvahelist kogemust ja kompetentsi, mis välistudengitel ja -õppejõududel pakkuda on.

Ingliskeelsetel õppekavadel leiti üldiselt, et muude keelte suurem kasutuselevõtt ei tule kõne alla tudengite mitmekesise tausta tõttu. Tudengite jagatud keeleruum piirneb inglise keelega ja teisi suuri keeltegrupe välja ei joonistu. Osal erialadel, kus on suur Eesti tudengite osakaal, oli aktuaalne küsimus eestikeelsete moodulite väljaarendamine ingliskeelse õppekava sees. Ka õppekavade tasemel esines mõningast ambivalentsust kehtiva regulatsiooni suhtes: ülikoolid ja teaduskonnad tõlgendavad õppekeele definitsiooni erinevalt (vt ka ptk 3.1). Mõnel õppekaval leiti aga, et keeleoskuse järgi tudengite jaotamine eri õpperühmadesse rikuks praegust grupidünaamikat, mistõttu ingliskeelsed õppekavad peaks jääma täielikult ingliskeelseks.

„Mina arvan seda, et kui on ingliskeelne õppekava, siis olgu ingliskeelne õppekava. Et... Sest kui me teatud mooduleid õpetame eesti keeles, siis sealt kaob üks grupp üldse ära, kes on välistudengid. Ja siis seda suhtlust ja seda nagu ei toimu. Et näiteks sellel õppekaval on, mis on eelis võrreldes mõnede teiste õppekavadega, ongi see, et need välistudengid ja eesti tudengid, kuna õpe toimub inglise keeles, nad on väga hästi ennast sidunud üksteisega.“ (TTÜ tööstustehnika ja juhtimine)

Ingliskeelse õppe rollist laiemalt kõneledes peegeldasid õppekavade juhid ka seda arusaama, et ingliskeelse õppe väärtus seisneb paljuski ka Eesti tudengite õppe kvaliteedi parandamises. Nii sisearhitektuuri kui poliitikateaduste valdkonnas toodi esile rahvusvahelise tudengkonna positiivset mõju õppetöele, kuna see võimaldab kaasata väga erinevaid vaatenurki ja kogemusi. Lisaks pakub ingliskeelse õppe ülalpidamine võimaluse ka Eesti tudengitele pakkuda rohkem loenguid huvitavatelt välisõppejõududelt, kel on enam huvi rahvusvaheliste tudengitega töötada.

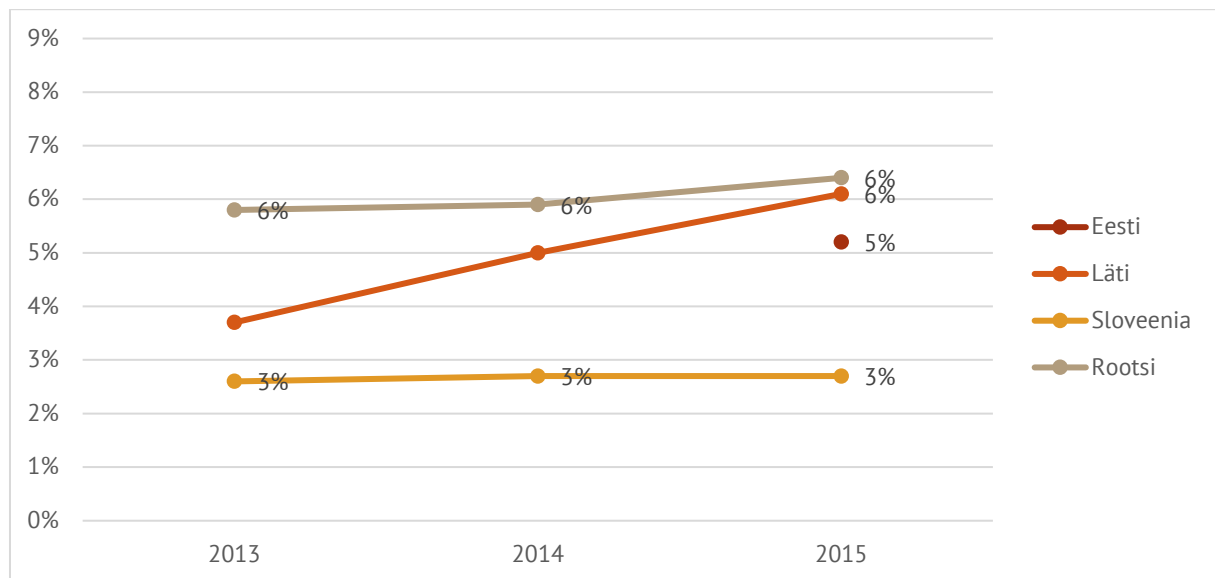
“Mulle tundub, et ei saada nagu aru sellest, et ingliskeelse õppe point ei ole ainult see, et meil on õppemaksud, [...] vaid sellel peab olema teine eesmärk. Selles mõttes, et see on teistmoodi väga huvitav ja see omakorda meelitab meile välisõppejõude ja needsamad välisõppejõud ju õpetavad ka eestlasi. Meil on tippu palju lihtsam kutsuda siia, raha küsimus on üks asi, aga ka see, kui pakutakse talle huvitavat tudengite gruppi. [Võrreldes sellega] kui vahib sulle vastu põhimõtteliselt 25 eestlast, kes on laias laastus üks ja sama inimene, siis see ei ole huvitav. Kui üksluissele eesti grupile lugeda, siis tundub ausalt öeldes suht nüri ka eestlasel, nii et mida rohkem on erinevaid rahvuseid, seda põnevam on.” (TLÜ poliitika ja valitsemine)

4. Euroopa riikide kogemused õppekeele korraldamisel

Eesti praegune olukord, kus otsitakse tasakaalu rahvusvahelistumise ja omakeelse kõrghariduse vahel, ei ole Euroopas ega maailmas unikaalne. Inglise keele kui teaduskeele domineerimine on viimastel aastakümnetel järsult kasvanud kogu maailmas. Inglisekeelsete õppekavade arv Euroopa riikides, kus inglise keel ei ole riigikeel, on järjepidevalt tõusnud ja eriti palju avati uusi ingliskeelseid õppekavu 2009–2010 (Wächter & Maiworm 2014). Sealjuures jõudsid Ida-Euroopa riigid Põhja- ja Kesk-Euroopale järele paariaastase hilinemisega. 4/5 ingliskeelsetest õppekavadest Euroopas on magistriõppetasemel (Wächter & Maiworm 2014).

Uusimad võrdlusandmed on saadaval OECD-lt, kus on võrreldud liikmesriikides välistudengite osakaalu kogu tudengkonnas 2013.–2015. aastal. Välisstudengite osakaal Rootsis, Lätis, Sloveenias ja Eestis on toodud välja järgneval joonisel. Tulemustest ilmneb, et perioodil 2013–2015 kasvas välisstudengite osakaal enim Lätis, kuid võrdluses olevatest riikidest oli Rootsis kõige suurem välisstudengite osakaal tudengkonnas. Kahjuks pole avaldatud uuemaid andmeid välisstudengite osakaalu kohta riikide võrdluses, kuid võib eeldada, et välisstudengite osakaal nendes riikides on käesolevaks õppeaastaks tõusnud.

Joonis 1. Välisstudengite osakaal kõigist tudengitest

Märkus. 2013. ja 2014. aasta andmed Eesti kohta puuduvad.

Allikas: OECD Education at a Glance.

Järgnevalt kirjeldame teaduskirjanduse ja riiklikele ekspertidele saadetud küsitluse põhjal kolme Euroopa riigi õppekeele poliitikat ja kogemusi viimastel aastatel. Püüame tuvastada senise praktika väljakutsed ja eelised.

4.1 Rootsi

Rootsi on huvipakkuv näide, kuna Põhjamaades on inglise keele kasutamine õppekeelena kõrghariduses laialdaselt levinud. Airey jt (2017) on koostanud põhjaliku ülevaate inglise keele levikust Põhjamaades, põhinedes mitmetel uuringutel. Autorid toovad välja, et Põhjamaades sai inglise keele kasutamise laialdane levik kõrghariduses alguse juba 15–20 aastat tagasi, mis tõi kaasa ka avaliku debati keelekasutuse kohta kõrghariduses (Kuteeva ja Airey 2014; Airey jt 2017). Inglise õppekeele leviku põhjusena tuuakse eelkõige Põhjamaade väikest rahvaarvu maailma mastaabis (Airey jt 2017). Väikse rahvaarvu tõttu on siseturg nendes riikides piiratud ning seetõttu on rahvusvahelistumine Põhjamaadele majanduslikult väga oluline.

Rootsi Kõrgharidusameti (*Swedish Higher Education Authority*) andmetel on Rootsis ligi 50 ülikooli ja muud kõrgharidusasutust. Valdav osa nendest on avalikud, riiklikult finantseeritud ülikoolid (Airey jt 2017). 2014. aasta andmetel oli 28% Rootsi kõrgharidusasutuste õppekavadest inglise õppekeelele. Sealjuures kasutati inglise keelt õppekeelena magistri- ja doktoriõppes enam kui bakalaureuseõppes. Näiteks 2008/2009 õppeaasta magistriõppekavadest oli üle poolte inglise õppekeelele (Airey jt 2017). Lisaks ingliskeelsele õppele on Rootsis välistudengitele avatud ka osa rootsikeelseid õppekavu, millel õppimiseks tuleb enne läbida tasuta aastane rootsi keele õpe. Sellist õpet pakuvad näiteks Linköpingi ja Lundi Ülikooli. Sellise süsteemi rakendamist hõlbustab rootsi keele lihtne grammatika ja suur sarnasus inglise keelega, mida valdav osa välistudengitest hästi valdab.

Varem tehtud uuringute põhjal toovad Airey jt (2017) välja ka keelekasutuse mõju õpitulemustele. Põhjamaade uuringud on ühest küljest näidanud, et inglise keeles õppimine mõjutab tudengite õpitulemusi negatiivselt ja vähendab ka suhtlemist õpiprotsessides. Samuti on leitud, et Rootsis **ingliskeelsetel õppekavadel õppivad tudengid käsitlevad õppematerjale pealiskaudsemalt, kuna võõrkeeles õppimine tekitab raskusi õpitava täielikul mõistmisel**. Teisalt on leitud (Airey jt 2017), et **ajaga need mõjud vähenevad ja tudengid kohanevad ingliskeelse õpikeskkonnaga**, kuid see tähendab, et sellistel õppekavadel on tudengitel vaja lisa-aega, et saavutada paremaid tulemusi.

Bolton ja Kuteeva (2012) uurisid inglise keele kasutust kõrghariduses Stockholmi Ülikooli näitel. Uuringu käigus tehti 2009. aastal küsitlus, milles osales 668 Stockholmi Ülikooli õppejõudu ja 4534 tudengit. Uuringuga püüti välja selgitada nii inglise keele kasutuse erinevad nüansid kui ka sihtrühmade hoiakud õppekeele muutuste suhtes. Ühe peamise tulemusena leiti, et Stockholmi Ülikoolis erines inglise keele kasutamine õppeprotsessides õppeastmete ja erialade vahel oluliselt. Magistriastmel kasutati õppetöös inglise keelt üldiselt enam kui bakalaureuseastmel. Erialati esinevad erisused on aga mõnevõrra keerukamad. Näiteks täppisteadustes kasutati loengutes inglise keelt enam kui humanitaar-, õigus- või sotsiaalteaduste valdkonnas. Samas jällegi seminaride puhul on inglise keele kasutus levinum humanitaarteadustes. Lisaks kontaktõppe keelekasutusele uuriti ka õppematerjale. Tulemustest selgus, et **bakalaureuseastmel kasutati väga palju ingliskeelseid materjale ning mitmel alal ei olnudki rootsikeelseid õpikuid olemas**. Inglise keele kasutamise hoiakutes olid Stockholmi Ülikooli küsitletute vastused küllaltki varieeruvad – vastused jagunesid inglise keele kasutuse poolehoiu, halvaksapanu ja neutraalse suhtumise vahel nii, et üldjuhul ei olnud ükski hoiak domineeriv.

Küll aga on Rootsis inglise keele kasutust õppekeelena ka kritiseeritud. Airey jt (2017) toovad välja, et **Põhjamaades on inglise õppekeele kasutamist nähtud keelepoliitika eesmärkidele mõneti vastuolulisena**. Samuti on leitud ka, et inglise keele kasutamisel õppekeelena on negatiivsed pikaajalised tagajärjed nii rootsi keelele ja kultuurile kui ka akadeemilisele maailmale. Küll aga on Põhjamaade valitsused rahvusvahelistumise eesmärgil inglise keele kasutamist kõrghariduses siiski julgustanud, samas pakkumata sealjuures selgeid juhiseid, kuidas ja kus inglise keele kasutamine õppekeelena on kohane (Airey jt 2017).

Kuigi õppekeelte kasutamiseks kõrghariduses detailsed riiklikud juhised puuduvad, on siiski riiklikul tasemel astunud samme keelepoliitilise segaduse vähendamiseks (Airey jt 2017). 2006. aastal kohtusid Põhjamaade Ministrite Nõukogus Põhjamaade haridus- ja kultuuriministrid, et arutada keelepoliitilisi küsimusi. Selle kohtumise tulemusel koostati Põhjamaade keelepoliitika deklaratsioon. Selles deklaratsioonis sätestati, et keelekasutus peab toimuma paralleelselt, mis tähendab, et ühel alal kasutatakse koos mitut keelt nii, et ükski ei asenda teist. **2009. aastal võeti vastu Rootsi keeleseadus, kus sätestati, et rootsi keelt tuleb kasutada kõikidel ühiskonna aladel (sh kõrgharidusasutustes)**. Samas on valdkonna eest vastutavatel asutustel õigus otsustada ka inglise keele kasuks, kui see on sisult põhjendatud, nagu ülikoolides teadus- ja õppetöö korraldamisel. Igal juhul on nõutud, et ametlikud dokumendid oleks koostatud (ka) rootsi keeles.

Võrreldes Eestiga on Rootsis vähemuskeelte roll enam tähtsustatud ja väärtustatud, kuigi välistudengeid peetakse võrreldes muu emakeelega kohalike tudengitega enam õpet rikastavaks (Soler jt 2017). Lisaks riigikeelele on Rootsis keeleseadusega kaitse all veel viis vähemuskeelt (soome, saami, roma, jidiš, meä). Vähemuskeelte edendamiseks on konkreetsetele kõrgharidusasutustele tehtud ülesandeks pakkuda nendes keeltes õpet ja õpetajaharidust, ent see moodustab siiski väikese osa kogu kõrgharidusest.

Paralleelse keelekasutuse idee on leidnud nii poolehoidu kui ka kriitikat. Peamise probleemina on erinevates uuringutes toonitatud paralleelse keelekasutuse idee ebarealistlikkust ja ebamäärasust (Airey jt 2017). Sealjuures on leitud, et tegemist on rohkem poliitilise loosungiga, mille teostamise võimalikkus ei ole kellelegi selge.

Bolton ja Kuteeva (2012) on leidnud Stockholmi Ülikooli näitel, et paralleelse keelekasutuse idee toimiks praktikas vaid sellisel juhul, kui nii õppejõud kui ka tudengid valdaksid mõlemat keelt heal tasemel ja seetõttu olukorrad, kus inglise keel on *lingua franca* staatuses, ei ole paralleelne keelekasutus võimalik. Samuti leiti, et mõnel juhul oli Stockholmi Ülikooli tudengite jaoks paralleelne keelekasutus raskusi ja segadust tekitav, kuna pidevalt ühelt keelelt teisele ümber lülitudes on vaja olla alati teadlik näiteks spetsiifilisest terminoloogiast mõlemas keeles. Samuti võivad tekitada probleeme olukorrad, kus õppematerjalid on ühes keeles, kuid hindelised tööd/eksamid tuleb sooritada teises keeles.

Õppekeelte heal tasemel oskamist peab ka Rootsi Haridusministeerium hetkel kõrghariduse õppekeele suurimaks väljakutseks. Sage inglise ja rootsi keele paralleelkasutus nõuab suurepärasest keeleoskust nii tudengitelt kui õppejõududelt ja paneb eriti keerulisse olukorda mitmekeelsed tudengid, kellel kumbki keel pole emakeel. Seetõttu pannakse ülikoolides varasest enam rõhku rootsi ja inglise keele õppele, suurendades keelealast juhendamist ja kursusi ning pöörates tähelepanu toimetamisoskustele.

Rootsi riiklikud regulatsioonid ei reguleeri inglise õppekeele praktilise kasutuse küsimusi ning **paralleelse keelekasutuse konkreetset juhised kuuluvad pigem kõrghariduse institutsioonide pädevusse** (Källkvist ja Hult 2016). Sealjuures kutsutigi Rootsi ülikooli üles ise koostama oma keelepoliitika ja selle regulatsioonid. 2016. aastaks oli 11 ülikooli sellise reguleeriva dokumendi ka koostanud (Källkvist ja Hult 2016). Källkvist ja Hult (2016) uurisid keelepoliitika koostamist ühe Rootsi ülikooli näitel. Järeldusena toovad autorid välja, et selline **üleülikooliline keelepoliitika tegeleb keelekasutusega ainult üldisel tasandil ning ei võimalda kohandada keelekasutust spetsiifiliste distsipliinidega**. Kuigi keeleregulatsioonid võtavad arvesse õppeastet, ei arvestata piisavalt erinevate distsiplinaarsete vajadustega. Lisaks leiavad Källkvist ja Hult (2016), et praktikas kasutatakse olenevalt õpiprotsessidest inglise keelt eri viisidel ja eri eesmärkidel. Siinkohal toovad nad välja olulise distsiplinaarse erinevuse õppeprotsessides. Loodusteadustes ehitatakse teadmisi kumuleeruvalt hierarhilisel viisil, samas luuakse humanitaarias uusi teadmisi nähtuste, faktide, teksti vms uudse tõlgendamise kaudu. Seega on ühelt keelelt teisele liikumine oluliselt lihtsam loodus- ja täppisteadustes, sest tuleb tõlkida vaid vajalik terminoloogia. Seetõttu eraldab ülikoolide keelepoliitika keelekasutuse selle loomulikust praktikast (Källkvist ja Hult 2016).

Salö (2017) on käsitlenud kitsama teemana ka **inglise ja rootsi keele kasutust teadustööde kokkuvõtete kirjutamisel**. Ingliskeelsete teadustööde puhul nähakse Rootsi oskuskeele arenguks vajalikuna koostada rootsikeelseid kokkuvõtteid. Salö (2017) toob siinkohal välja aga olulise vastuolu: kokkuvõtte, mis on piisavalt lihtne, et sobida laiemale lugejaskonnale ehk ühiskonnale üldiselt, ei panusta ilmselt rootsi oskuskeele arengusse. Samuti vastupidi, kokkuvõtte, mille eesmärk on rootsi oskuskeelt rikastada, on raskesti mõistetav laiemale lugejaskonnale.

4.2 Läti

Otsides Eestile kõige enam sarnanevaid riike, on nii ajalooliselt kui ka suuruse ja rahvastiku poolest Läti kõige paremat võrdlusmaterjali pakkuv riik. Läti kõrgharidusasutuste seaduse (*Law of Institutions of Higher*

Education) paragrahvis 56 on määratud, millises keeles toimub õpe kõrghariduses ja millised on erandid. Seadus sätestab, et riigi finantseeritud kõrghariduse õppekavade õppekeel peab olema Läti ametlik riigikeel. Euroopa Liidu ametlikke keeli võib õppekavades kasutada järgnevatel juhtudel:

1. õppekavades, mis on mõeldud välistudengitele, ja õppeprogrammides, mis on loodud koostöös Euroopa Liidu programmidega või rahvusvaheliste lepingutega. Sealjuures on läti keele õppimine kohustuslik nendele välistudengitele, kelle õpe Lätis kestab kauem kui 6 kuud või kelle õppemaht Lätis on suurem kui 20 ainepunkti;
2. kuni üks viiendik ainepunktide kogumahust õppekavades, arvestades sinna hulka ka lõputöö ja lõpueksamite ainepunktid;
3. keele ja kultuuri õppekavades, mis on seotud konkreetse võõrkeelega;
4. ühisõppekavades.

Läti kõrgharidusasutuste seaduse paragrahv 62 määrab, et kõrgharidusasutused peavad oma veebilehel regulaarselt postitama lätikeelseid kokkuvõtetmaterjale tehtud uurimistöödest. Lisaks võivad need kokkuvõtted olla postitatud ka mõnes muus ametlikus Euroopa Liidu keeles.

Sarnaselt Eestiga on Lätis aktuaalne venekeelse vähemuse olukord ja õppimisvõimalused. Soler-Carbonell, Saarinen ja Kibbermann (2017) koostasid ülevaate kõrghariduse keelepoliitikast Soomes, Eestis ja Lätis. Nende andmetel on Lätis 56 kõrgharidusasutust, millest 36 on riigi finantseeritud. Kõrgharidust pakkuvate asutuste arv on alates Läti iseseisumisest kasvanud ning nende arv ei ole riiklikult piiratud. Küll aga toovad autorid välja, et kõik riiklikud haridusasutused Lätis alluvad riiklikule keelepoliitikale, mis tugevalt mõjutab kõrgharidust pakkuvate asutuste õppekeelte kasutust. Haridust üldiselt ja kõrgharidust spetsiifiliselt reguleerivad poliitikadokumendid sätestavad, et **peamine õppekeel peab olema läti keel ning muudes Euroopa Liidu ametlikes keeltes võib igas programmis anda kursuseid vaid kuni 20% ulatuses**. Samuti võib Euroopa Liidu ametlikke keeli kasutada rahvusvahelises koostöös ja **õppekeelena programmides, mis on loodud välistudengitele** (Soler-Carbonell, Saarinen ja Kibbermann 2017). Võõrkeelte piiramine ELi ametlike keeltega jätab õppekeelte seast välja vene keele. Lätis on vene õppekeelega programmid varem olnud suunatud kohalikele vene keelt kõnelevatele tudengitele, mitte rahvusvahelisele turule (Kibbermann 2017). Ka Läti riiklik arengukava ja kõrghariduse arengu kontseptsioon rõhutavad läti keele olulisust ja selle jäämist peamiseks õppekeeleks ning vaid osalist õpet teistes Euroopa Liidu ametlikes keeltes (Soler-Carbonell, Saarinen ja Kibbermann 2017). Küll aga toovad uuringu autorid välja, et **Läti riiklikes regulatsioonides ja muudes dokumentides ei käsitleta, kuidas tuleks ülikoolides leida tasakaal rahvusvahelistumise ja ingliskeelse õppe suurenemise vahel ning kuidas tagada kõrghariduses läti keele jätkusuutlikkus**.

Soler-Carbonell, Saarinen ja Kibbermann (2017) toovad selliste keelepoliitiliste probleemide lahendusena näite Läti Ülikoolist, kus on koostatud oma keelepoliitika dokument, mille eesmärk on ühendada kohalike ja rahvusvahelisi huve. Läti Ülikool näeb riikliku ülikoolina endal vastutust läti keele säilimise ja arengu ees ning keelepoliitika dokumendis käsitletakse ka seda, kuidas inglise keele kasutamist kõrghariduses muuta tõhusamaks ja laialdasemaks.

Hoolimata olemasolevatest riiklikest keelepoliitilistest dokumentidest, leiab Kibbermann (2017), et võrreldes Eestiga käsitlevad Läti poliitika dokumendid kõrghariduse rahvusvahelistumist ja sellest tekkivaid probleemkohti oluliselt vähem. **Läti kõrghariduspoliitikas rõhutatakse Läti kõrghariduse rahvusvahelistumise vajadust, kuid ignoreeritakse või puudutatakse vaid pealiskaudselt rahvusvahelistumisega kaasnevat keeleprobleemi**. Riiklikult ei ole koostatud kõrghariduse rahvusvahelistumiseks ühtegi spetsiifilist strateegiat, mis hõlmaks seisukohti ka kõrghariduse õppekeele kohta. Samuti ei ole käsitletud kõrghariduse õppekeele temaatikat riiklikus keelepoliitikas aastateks 2015–2020.

Kuna kõrghariduse rahvusvahelistumise peamine põhjus Lätis on demograafilistest probleemidest tulenev vajadus suurendada kõrghariduses välistudengite arvu, siis puudutatakse teemat jätkusuutliku arengu strateegias, mis sätestab, et välistudengeid peab Lätis olema 2030. aastaks ca 10%. Riiklik kõrghariduse arengu kontseptsioon läheb aga veel kaugemale ning rõhutab, et 2020. aastaks peaks Läti kõrgharidusasutustes õppijatest 20% moodustama välistudengid.

Vaadeldes Läti kõrval teist lähinaabrit Leedut, ilmneb, et sealnegi olukord ei ole väga erinev. Kõigi kolme Baltimaa eesmärk on viimasel kümnel aastal olnud rahvusvahelistumise suurendamine (Kaša ja Mhamed 2013). Leedu keele seadus näeb ette riigikeelena leedu keele ja kohustab riiki tagama haridust kõigil tasemetel leedu keeles. Leedus on kõrghariduse õppekeelena sätestatud leedu keel, v.a juhtudel kui õppekava on seotud võõrkeelega, tegu on välisõppejõuga, välisülikooliga seotud ühisõppekavaga või välistudengitele suunatud õppekavaga. Sellise korralduse sätestas 2009. aastal vastu võetud kõrghariduse ja teaduse seadus ning võrreldes varasemaga on see enam inglise keele kasutamist soosiv. Selliste suundumuste allikana nähakse muuhulgas ELi poliitikat ja eriti Bologna protsessi (Bulajeva ja Hogan-Brun 2014). Toetamaks leedu keele positsiooni, on Leedu kõrghariduse rahvusvahelistumise strateegia osa olnud ka balti keelte õpingute laiendamine nii kodumaal kui mujal. Võrreldes teiste Baltimaadega on Leedus kõige suurem ingliskeelset õpet pakkuvate kõrgharidusasutuste osakaal, kuigi osakaaluna kõigist õppekavadest on kõigis kolmes riigis ingliskeelsete õppekavade maht 10% ümber (Wächter ja Maiworm 2014). Praktikas on viimaste detailsete andmete kohaselt suurim osa võõrkeelsetest õppekavadest ingliskeelsed (168), ent oluline koht on ka vene keelel (60) (Bulajeva ja Hogan-Brun 2014).

4.3 Sloveenia

Sloveenia on oma rahvaarvult veidi suurem kui Eesti ning olles 90ndate alguses Jugoslaaviast iseseisvunud, on see riik läinud paljuski Eestiga sarnast teed. Sloveenia on rahvuslikult väga homogeenne ja peaaegu kogu elanikkond kõneleb sloveenia keelt, mis on riigikeel. Sloveenia keele avaliku kasutamise seaduse artikkel 12 määrab, et avalikult sertifitseeritud programmides alates eelkoolist kuni kõrghariduseni toimub õpe sloveenia keeles. Teisi keeli kasutatakse eri haridussektorite spetsiifiliste regulatsioonide järgi. Sloveenia kõrgharidusseaduse artikkel 8 sätestab, et õppekeel on sloveenia keel ning kõrgharidusasutused võivad pakkuda programme või nende osi võõrkeeles tingimustel, mis on nende statuutides määratletud. Samas, kõrgharidusseaduse artiklis 8 on toodud välja ka see, et kõrgharidusasutused peavad tagama sloveenia teaduskeele arengu.

Sloveenias on koostatud riikliku kõrghariduse programmi täitmise plaan aastateks 2011–2020 (*Resolution on the National Higher Education Programme 2011–2020*). Programmis käsitletakse kõrghariduse rahvusvahelistumist kui üht toetavat meetet eesmärkide täitmiseks. Rahvusvahelistumist peetakse vajalikuks, et tõsta teadmiste taset ning arendada rahvusvahelist koostööd. Rahvusvahelistumise teemaatikaga tegelemist peetakse väga oluliseks seetõttu, et programmi koostamise ajal oli Sloveenia kõrghariduse atraktiivsus võrreldes teiste riikidega märkimisväärselt madal. Kõrghariduse rahvusvahelistumisega seotud õppekeele teematika kohta on programmis sätestatud, et kõrghariduses võib õpe toimuda võõrkeeles, kui samal ajal tagatakse sloveenia keele ja terminoloogia areng. Rahvusvahelistumise ühe alaeesmärgina on määratud ka see, et 2020. aastaks peaks kõik Sloveenia kõrgharidusasutused valmistama ette õppekavasid, mida välistudengitele pakutakse võõrkeeles. Seeläbi peaks aastakümne lõpuks olema välistudengite, kes õpivad Sloveenia kõrgharidusasutuses ja selle lõpetavad, osakaal vähemalt 10%.

Kõrghariduse rahvusvahelistumise eesmärkide saavutamiseks koostati ka Sloveenia riiklik kõrghariduse rahvusvahelistumise strateegia (*The Strategy for the Internationalisation of Slovenian Higher Education 2016–2020*). Strateegias on toodud välja, et Sloveenia kõrghariduse rahvusvahelistumise edu eeldusi on ka ühine huvi säilitada ja arendada sloveenia keelt, mille kaudu areneks sloveenia keele professionaalne sõnavara

ja selle kasutamine. Küll aga mainitakse seda, et sealjuures tuleks hariduses ja teadustöös olla avatud suhtlusele ka võõrkeeltes. Kuna sloveenia keel jääb siiski peamiseks õppe- ja teadustöö keeleks Sloveenias, tuleb strateegia kohaselt olulist tähelepanu pöörata välisstudengitele ja välislektoritele, kes Sloveenias viibivad pikemat aega, ja tagada neile tasuta ligipääs sloveenia keele ja kultuuri õppele.

Sloveenia riiklikus keelepoliitika programmis aastateks 2014–2018 (*National Programme for Language Policy 2014–2018*) on toodud välja, et juba mõnda aega on püsinud avalik arutelu selle üle, kuidas saavutada tasakaal rahvusvahelistumise ning sloveenia keele arengu tagamise vahel. Seetõttu rõhutatakse vajadust kõikehõlmava plaani, sh kõrghariduse keelepoliitika, koostamise järele. Keelepoliitika programmi dokumendi keeleõppe peatükis käsitletakse ka täpsemalt keelekasutust kõrghariduses. Sealjuures sätestatakse, et sloveenia keele kasutamine kõrghariduses ei tohiks olla barjäär Sloveenia kõrghariduse rahvusvahelistumisel ning eesmärgiks seatakse **välisstudengite ja välislektorite integratsioon Sloveenia haridussüsteemi**. Siinkohal nähakse, et on oluline eristada lühemat aega Sloveenias õppivaid tudengeid ja õpetavaid lektoreid nendest, kes viibivad Sloveenias pikemat aega. Eesmärgi täitmise meede on pikemat aega Sloveenias õppivatele tudengitele ja õpetavatele lektoritele sloveenia keele kursuste pakkumine, et integreerida neid Sloveenia kõrgharidussüsteemi, sest see on odavam, kui organiseerida eraldi väljaõpet inglise keelt ja sloveenia keelt kõnelevatele õppejõududele ning korraldada paralleelselt inglise ja sloveenia õppekeelega õppeaineid. Samuti leitakse, et **välisstudeng on võimeline õppima sloveenia keeles pärast üht aastat Sloveenias elamist ja sloveenia keele õpet ning õppejõud on võimelised õpetama sloveenia keeles pärast 4 aastat Sloveenias elamist⁴** ja sloveenia keele õppimist. Küll aga tuuakse välja, et lõputööde koostamine võiks olla siiski võimalik ka võõrkeeltes.

Teise eesmärgina on Sloveenia riiklikus keelepoliitikaprogrammis seatud sloveenia keele staatuse säilitamine kõrghariduse ametliku õppekeelena. Selle eesmärgi täitmiseks tuleks luua kvaliteetsed paralleelsed õppekavad ja valitud moodulid, mis on mõeldud vahetusüliõpilastele, kuid mida võivad teatud tingimustel võtta ka Sloveenia tudengid. Kuna kõrghariduse õppekeel on enamuse keel ehk sloveenia keel, siis **neile vahetusüliõpilastele, kelle keeleoskus pole piisavalt hea, tagatakse samaaegne tõlge nende emakeelde ning õppematerjale pakutakse paralleelselt nii nende emakeeles kui ka sloveenia keeles**. Teise meetmena määratakse, et **seadusega tuleb sätestada sloveenia keeles pakutavate programmide kohustuslik osakaal kõrghariduses**. Küll aga leitakse, et doktoriõppes tuleb ülikoolidele jätta autonoomne otsustusõigus luua enda keelepoliitika, mis samas peab olema siiski kooskõlas riiklike seadustega ja arvestab üldise printsiibiga, et Sloveenia õppejõud ei õpeta Sloveenia tudengeid võõrkeeles.

Kolmas eesmärk Sloveenia riikliku keelepoliitikaprogrammi keeleõppe osas on arendada kommunikatsiooni teadusdistsipliinides. Kuna Sloveenia on seotud dokumentidega, mis käsitlevad mitmekeelsust Euroopas, siis nähakse, et lisaks Sloveenia keele säilitamisele tuleb tagada ka adekvaatsel tasemel professionaalne kommunikatsioon võõrkeeltes. Selle eesmärgi täitmise meetmena **plaanitakse määrata vajalikud keeleoskuskõhaldused õppejõududele, kes õpetavad programme või mooduleid teistes keeltes. Samuti plaanitakse publitseerida kõrghariduses kasutatavaid õpikuid nii sloveenia keeles kui ka nende kvaliteetseid tõlkeid teistesse keeltesse**.

Neljanda eesmärgina kõrghariduse keelekasutuse teemal on määratud sloveenia teaduskeele staatuse tõstmine. Sealjuures tuuakse välja, et kui varem oli vaja edendada võõrkeeles publitseerimist, siis nüüdseks on olukord vastupidine ehk sloveenia teaduskeele arendamiseks tuleb edendada teadustööde publitseerimist sloveenia keeles. Eesmärk plaanitakse täita nii, et Sloveenia ülikoolid, Sloveenia

---

⁴ Sloveenia keele omandamine on lihtne eelkõige teiste slaavi keelte kõnelejate jaoks, kuna neis esineb palju sarnasusi. Seega võib arvata, et peamise välisstudengite sihtrühmana on siin mõeldud endistest Jugoslaavia riikidest pärit tudengeid.

teadusagentuur ning Sloveenia kõrghariduse kvaliteedi tagamise agentuur toetavad akadeemiliste ja teaduslike artiklite publitseerimist sloveenia keeles. Praeguseks pole selge, mil määral ja kui edukalt kõiki neid eesmärke saavutada ja meetmeid rakendada on õnnestunud.

Sloveenia **Haridus-, Teadus- ja Spordiministeeriumi seisukohalt on praegu peamine kõrghariduse õppekeele probleemkoht ja väljakutse leida tasakaal õppekeele seaduste, regulatsioonide ning kõrghariduse rahvusvahelistumise strateegia vahel.** See tähendab, et kuigi seadus määrab, et Sloveenia Vabariigis on kõrghariduses õppekeeleks sloveenia keel ning sloveenia akadeemilise ning teaduskeele areng tuleb tagada, siis samas eeldab kõrghariduse rahvusvahelistumine vähemalt teatud osa õppe- ja teadustöö toimumist võõrkeeles ning nende kahe dimensiooni vahel on vaja leida tasakaal.

4.4 Õppetunnid teiste riikide kogemustest

Ülevaated Euroopa riikide kõrghariduse keelepoliitikast sarnanevad paljuski praeguse Eesti olukorraga. Omavahel võistlevad vajadus säilitada kohalikku keelt ja kultuuri ülikoolides ning surve rahvusvahelistumisele, et tagada kõrghariduse konkurentsivõime ja jätkusuutlikkus. Mure omakeelse hariduse säilimise pärast ei piirne miljonirahvastega nagu Eesti, vaid muret tunnevad ka meist kordi suuremad Põhjamaad. Tasakaalu leidmise lahendust ei ole ühelgi käsitletud Euroopa riigil välja käia, pigem saadab seniseid muutusi ka pidev skeptitsism muutuste õigsuse ja kõrvalmõjude suhtes. Huvitavaid näiteid ja kogemusi õppekeele korraldusest siiski leidub. Vaadeldud kolme riigi põhjal võib oluliste õppekohtadena tuua välja järgnevad aspektid:

- Õppekeele probleemidele tuleb pöörata riiklikku tähelepanu. Läti on keskendunud just rahvusvahelistumise küsimustele, jättes kõrvale venekeelse vähemuse jt keeleprobleemid. Rootsi seevastu on reguleerinud nii vähemuskeelte õigused kui ka järjest enam pööramas tähelepanu korraga mitme õppekeele kasutamise ebakohtadele, nagu keeleoskus. Rootsi kogemus näitab, et esialgsed raskused paralleelsete keelte kasutamisel ajapikku vähenevad.
- Õppekeele ühtlane reguleerimine võib olla eri valdkondade jaoks problemaatiline, s.t arvestada tuleb keele kui õppevahendi kasutamise eripäraga, näiteks täppisteadused vs. sotsiaal- või kultuuriteadused.
- Õppekeelt ei pea reguleerima riik, vaid seda võivad teha ka ülikoolid, kes sätestavad ise oma keelepoliitika, arvestades riiklikke prioriteete.
- Inglisekeelse õppe ja eri õppekeelte paralleelse kasutamise kasv on nii tudengite kui õppejõudude jaoks väljakutse, mis eeldab keeleõppe toetuseks ressursside eraldamist.
- Riigikeelse hariduse toetamiseks võimaldatakse välistudengitele enne õpinguid tasuta keeleõpet.
- Sarnaselt Eesti kogemusega on mujalgi riigikeeles lõputööde resümeede kirjutamise probleemiks nende formaat. Lühike ja lihtne resümee ei panusta oskuskeele arengusse, ent pikem ja keerukam formaat võib olla paljudele tavalugejatele liiast.

Järeldused ja soovitused

Kokkuvõtlikult võib väita, et **inglisekeelsete õppekavade kasvu** ei peeta ülikoolide perspektiivist problemaatiliseks ning üldiselt on poolehoid eestikeelse kõrghariduse säilimisele tugev. Eestikeelset õpet väärtustatakse ülikooli tasandil ja kõrghariduse I astmel peetakse eestikeelset õpet esmatähtsaks. Senisest enam püütakse leida võimalusi ingliskeelse õppe eeliste ärakasutamiseks ka eesti keeles õppivate tudengite hüvanguks. Ingliskeelse õppe avamisel on ülikoolid (ja teaduskonnad/instituudid) kaalunud ennekõike eriala sisulisi vajadusi, nagu välisõppejõudude osakaal, erialane *lingua franca* ja tööturuvajadused. Ingliskeelsele õppele üleminekut on julgustanud kõrgharidusreform, mille tulemusel varem mitmekeelsed õppekavad tuli üle viia ühele põhikeelele ja mõnedel kulukamatel erialadel soodustas inglise keelele üleminekut ka vajadus õppemaksu küsida. Ingliskeelse õppe ülesanne ei ole aga ainuüksi lisasissetuleku genereerimine, otse vastupidi – paljudel erialadel on tudengid ikkagi õppemaksust vabastatud. Samas võib oodata ingliskeelse õppe kui lisafinantsallika tähtsuse kasvu ülikoolide keerulise majandusliku olukorra tõttu. Ingliskeelset õpet nähakse kui võimalust mitmekesistada Eesti kõrgharidusmaastikku ja pakkuda kvaliteetsemat õpet ka kohalikele tudengitele. Sageli on õppekeel seotud õppejõudude keeleoskusega ja välislektorite abil on võimalik Eestisse tuua teadmisi, mida kohalikel õppejõududel pole. Lisandväärtust pakub Eesti tudengitele ka mitmekultuurilises keskkonnas õppimine ja oma erialase inglise keele oskuse parandamise võimalus.

Praktilises õppetöös on inglise keele kasutamine ka eestikeelsetel erialadel sageli möödapääsmatu, eriti kirjandusega töötades. Ingliskeelsetel erialadel muid keeli õppetöös ei kasutata. **Õppejõu keeleoskusest** sõltub, kas on võimalik õpetada mitmekeelset terminoloogiat või pakkuda tudengitele selgitusi teistes keeltes. Seda, millises keeles lugemismaterjale tudengitele pakutakse, dikteerib samuti ennekõike lektori keeleoskus ja erialal levinumad keeled. Enamasti piirdub see siiski inglise ja eesti ning vähemal määral saksa, vene või soome keelega. Paljude erialade puhul rõhutati, et **tööturg nõuab head inglise keele oskust** ja ka rahvusvaheline teaduskeel on üha enam just inglise keel. Keeleoskuse olulisust tööturul kinnitab ka hiljutine analüüs Eesti PIAAC ning Maksu- ja Tolliameti andmete põhjal (vt Simmul 2017).

Tudengite keeleoskus on kohati problemaatiline nii inglise- kui ka eestikeelsetel õppekavadel, kuigi enam raskusi on just mitte-eesti emakeelega kohalikel tudengitel ja välistudengitel. Mõlemal grupil on võimalik võtta ülikoolis lisakeelekursusi, mis enamasti kuuluvad õppekava vabaainete moodulisse. Vajaliku õppekeele oskuse saavutamist hinnatakse tavaliselt sellega, kas tudengil õnnestub õppekava edukalt läbida või mitte. Sageli on tudengitel lubatud praktilisi töid ja praktikat läbida emakeeles, ent kirjalikud tööd tuleb esitada õppekeeles. **Keeleõppeaastat** eestikeelsetel õppekavadel õppima asujatele rakendatakse puhtal kujul hetkel veel vaid TÜs. Veidi väiksemas mahus on eesti keele süvaõpe olemas ka TTÜs ja TLÜs. Aastase keeleõppe peamise puudusena toovad teised ülikoolid välja erialase õppe edasilükkumist, mis tudengite õpimotivatsiooni vähendab. Madala keeleõppekoormusega kaasneb samas oht, et tudeng ei suuda täita 100% õppekoormuse nõuet, kuna pole veel valmis erialastes ainetes sama efektiivselt osalema.

Eesti keele ja kultuuri õpe ingliskeelsetel õppekavadel on valdavalt vabatahtlik (vabaainete arvelt) ja üksikutel õppekavadel väikeses mahus kohustuslik. Kohustuslikuks muutmist ja mahu suurendamist takistab asjaolu, et see peaks tulema erialainete arvelt. Samuti võib eesti keele õpe peletada tasulistel kohtadel õppivaid tudengeid.

Ingliskeelsetel õppel, eriti välistudengite arvu kasvades, on kerkinud esile **uued väljakutsed** õppekavade õpetamisel ja administreerimisel. Välisstudengid vajavad kogu administratiivset ja õppeinfot inglise keeles. Valmidus seda pakkuda varieerub ülikooliti ja teaduskonniti. Sarnaseid probleeme esineb muu emakeelega tudengitel, kes asuvad õppima eestikeelsetele õppekavadele.

Valdkondlikust spetsiifikast tingituna on paljudel erialadel inglise keele kasvu põhjus eestikeelse **erialase õppekirjanduse puudumine või aegumine**. Seetõttu toetatakse ingliskeelsele kirjandusele nii eesti kui inglise õppekeelega õppekavadel.

Tuginedes teiste riikide väljakutsetele ja kogemustele võib välja tuua kolm olulisimat õppimiskohta Eestile:

- Emakeele säilitamine ja rahvusvahelistumise edendamine on võistlevad protsessid, mille vahel otsivad tasakaalu kõik Euroopa riigid. Senine kogemus näitab, et varasemaga võrreldes tähendab see siiski ingliskeelse õppe kasvu, säilitades samal ajal riigikeelset õpet.
- Erinevate õppekeelte kasutamise küsimus vajab kindlaid suuniseid kas riiklikul või ülikoolide tasandil ning ei lahene iseenesest, ent õppekeele reguleerimisel tuleb arvestada ka võimalike valdkondlike eripäradega.
- Inglisekeelse õppe mahu kasvades ei tohi jätta tähelepanuta tudengite toimetulekut keeleüleminekutel, et ebapiisav keeleoskus ei saaks õppimisel takistuseks.

Uuringu käigus tehtud intervjuude ja teiste riikide poliitika kaardistuse põhjal võib välja tuua järgnevad **soovitused eestikeelse õppe jätkusuutlikkuse kindlustamiseks ja mitmekeelse õpikeskkonna parandamiseks**.

Eri õppekeelte maht

1. Praegu ei ole eri õppekeelte kasutamise hindamine õppekava sees süstemaatiline ning sageli seda ei tehtagi. Seega tuleks õppekeelte osakaalu hindamise põhimõtte kehtestada. Kõrghariduses kasutatavate keelte mahu hindamiseks on kõige praktilisem hinnata õppeainete/kursuste õppekeelt ja mahtu osakaaluna kogu õppemahust. See alahindab õppekeelest erinevate keelte kasutamist, kuna ei võimalda näiteks arvesse võtta õppekirjanduse keelt, ent pragmaatilistel põhjustel ei olegi võimalik seda täpselt mõõta. Valik- ja vabaainete hulga järgi oleks kõige täpsem mõõta seda tudengite tegelike valikute keskmise põhjal. Selliste andmete puudumisel tuleks lähtuda „tüüpilisest“ õppekavast, mille saab defineerida õppekavajuht.
2. Lubada ametlikult ja üheselt mõistetavalt ühel õppekaval alternatiivsete õppekeelte kasutamist ning defineerida lubatud/kohustuslikud mahud. Praeguses olukorras ei ole ülikoolidel selgust, kas või millises ulatuses on regulatsiooniga kooskõlas teises keeles õppemoodulite ja õppeainete pakkumine õppekava sees. (Selleks sobilik vorm võib olla viimases soovituses välja toodud õppekeele juhtpõhimõtete formaat.)

Eesti keele õpe ja erialase keele toetamine

3. Jätkata ja võimalusel suurendada eestikeelse erialase õppekirjanduse väljaandmise toetamist kõrghariduse I ja II astme õppematerjalidena, et tagada kõigil õppekavadel eestikeelse kirjanduse kättesaadavus ja ajakohasus.
4. Võimaldada ingliskeelsel õppekaval õppivatele välistudengitele soovi korral suuremas mahus ja tasuta eesti keele ja kultuuri õpet, et aidata neil Eesti tööturule integreeruda. Õppemahust tingituna tuleks pikendada ka tudengi nominaalset õppeaega (ja vajadusel elamisloaõigust) sarnaselt keeleõppeaasta kontseptsiooniga. Eesti keele lisaõppe võimalus ülikoolis võiks kesta kuni aasta pärast õpingute lõpetamist, et tagada võimalused ka neile, kes otsustavad hiljem Eestisse jääda.
5. Analüüsida vajadust ja nõudlust eesti keele süvaõppe programmi (keeleõppeaasta) järele tudengite seas ja vajaduse püsimisel töötada välja selle uus versioon, mis oleks loomult paindlikum ja integreeriks varasemast enam eesti keele õpet erialateadmiste omandamisega. Silmas võiks pidada seda, et keeleõppe mahust olenevalt võib olla tudengil keeruline täita 100% õppekoormuse nõuet ja vajalik võib olla selle nõude lõdvendamine. Väiksema tudengkonnaga ülikoolide puhul võiks

julgustada koostööd teiste lähedal asuvate ülikoolidega, et parandada nende tudengite keeleõppevõimalusi.

Õppekeele rakendamise põhimõtted Eesti kõrghariduses

6. Töötada koostöös ülikoolidega välja õppekeelte kasutamise juhtpõhimõtted, mis hõlmaks õppekeele rolli laiemalt ning seaks paika eesti- ja muukeelse õppe eesmärgid, et vähendada valitsevat ebaselgust. Eesmärkidest peaks lähtuma, millistel tingimustel võiks eelistada eesti või inglise keelt õppekeelena. Juhtpõhimõtted peaks aga sisaldama ka erinevate õppekeelte rakendamiseks vajalikke toetusmeetmeid, prioriseerides järgnevaid tegevusi:
  - a) eestikeelse õppekirjanduse pakkumist kõigil erialadel (inglisekeelses õppes alternatiivsete allikatena);
  - b) eesti- ja ingliskeelsetel õppekavadel õppivate tudengite suuremat integreerimist, et kasutada ära mitmekultuurilise õppekeskkonna eeliseid kõigi tudengite hüvanguks. Seda võib ellu viia nii õppe ja õppekavade lõimimisega kui ka väljaspool ametlikku õpet;
  - c) õppejõudude keelepädevuse arendamist ja pidevat toetamist (vajaduse järgi eesti või inglise keeles). Kaaluda tuleks üldiste keelestandardite sätestamist õppejõudude keeleoskusele, kui õpetamine ei toimu emakeeles;
  - d) doktoritöö resümee eesmärgi defineerimist eesti teaduskeele arengu seisukohast ning ülikoolide julgustamist neile kõrgemaid nõudmisi seadma.

Nende soovitude rakendamisele peaks eelnema põhjalikum analüüs, mis kataks ka selle uuringu fookusest kõrvale jäänud sihtrühmad ja teemad. Valminud uuringu tulemused kajastavad ülikoolide ja õppekavajuhtide perspektiivi ega arvesta otseselt tudengite vaatega samadele küsimustele. Seetõttu tuleks neid tulemusi kindlasti kõrvutada ka erinevate tudengite rahulolu mõõtnud uuringutega, mis mh toovad välja, et välistudengid on sageli rahulolematud Eesti õppejõudude keeletaseme ja ingliskeelse administratiivinfo kättesaadavusega (vt ülevaadet Kreegipuu 2017). Samas tuleks tähelepanu pöörata ka Eesti tudengite kogemustele ja võimalustele parandada oma erialast väljendusoskust võõrkeeles ning laiemalt nende võimalustele puutuda kokku tudengite ja õppejõududega väljastpoolt Eestit, et rikastada oma õpikogemusi. Sealjuures peab inglise keele kui õppekeele paralleelne kasutus olema toetatud ka erialase/akadeemilise keeleõppena, et vältida keeleoskusest tulenevaid raskusi eriala omandamisel.

Uuringu üks fookusi oli ka eesti oskuskeele arengu ja kasutamise toetamine. Õppetöös kasutatav oskuskeel on aga väga tugevalt seotud teadustegevuses loodava ja arendatava terminivaraga. Seega tasuks oskuskeele perspektiivist veel kindlasti analüüsida teadustegevuses kasutatava terminivara ülekandumist õppetegevusse.

Viited

- Airey, J., Lauridsen, K. M., Räsänen, A., Salö, L., & Schwach, V. (2017). The expansion of English-medium instruction in the Nordic countries : Can top-down university language policies encourage bottom-up disciplinary literacy goals?. *Higher Education*, 73 (4), 561–576
- Bolton, K., Kuteeva, M. (2012) English as an academic language at a Swedish university: parallel language use and the 'threat' of English, *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 33: 5, 429–447
- Bulajeva, T., Hogan-Brun, G. (2014) Internationalisation of higher education and nation building: resolving language policy dilemmas in Lithuania, *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 35: 4, 318–331.
- Eesti Keele Sihtasutus (2011). Eesti keele arengukava 2011–2017. URL: https://portaal.eki.ee/phocadownload/EKAS_2011_2017.pdf (14.05.2018).
- Eesti kõrghariduse rahvusvahelistumise strateegia aastateks 2006–2015, kinnitatud haridus- ja teadusministri 9. jaanuari 2007. a käskkirjaga 16. URL: https://www.hm.ee/sites/default/files/k6rghariduse_rahvusvahelistumise_strateegia.pdf (14.05.2018).
- Eesti kõrghariduse strateegia aastateks 2006–2015 heakskiitmine, Riigikogu otsus, vastu võetud 08.11.2006 (RT I 2006, 52, 386). URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/12752949> (14.05.2018).
- Government of the Republic of Slovenia. (2016). The Strategy for the Internationalisation of Slovenian Higher Education 2016–2020. URL: https://eng.cmepius.si/wp-content/uploads/2015/08/Strategija-internacionalizacije-slovenskega-visokega-solstva_ENG_2016%E2%80%932020_WEB.pdf (14.05.2018).
- Kaša, R., Mhamed, A., A., S. (2013) Language Policy and the Internationalization of Higher Education in the Baltic Countries, *European Education*, 45: 2, 28–50.
- Keeleseadus, vastu võetud 23.02.2011 (RT I, 18.03.2011, 1), viimane red. RT I, 31.12.2015, 22. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/131122015022> (14.05.2018).
- Kibbermann, K. (2017). Responses to the internationalisation of higher education in language policies of Estonia and Latvia. Eesti Ja Soome-Ugri Keeleteaduse Ajakiri. *Journal Of Estonian And Finno-Ugric Linguistics*, 8(1), 97–113.
- Kreegipuu, T. (2017) HTMi aasta-analüüs 2017. Eesti hariduse viis tugevust. Välisüliõpilased Eesti kõrghariduses. Haridus- ja Teadusministeerium. URL: <https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/valisuliopilased.pdf> (14.05.2018).
- Kuteeva, M., & Airey, J. 2014. Disciplinary differences in the use of English in higher education: Reflections on recent language policy developments. *Higher Education*, 67(5), 533–549. Kuteeva, M. & McGrath, L. (2014). Taming Tyrannosaurus rex: English use in the research and publication practices of humanities scholars in Sweden. *Multilingua: Journal of Cross-Cultural and Interlanguage Communication*, 33(3/4), 367–389.
- Kõrghariduse ja teaduse rahvusvahelistumise prioriteetsed tegevused 2013–2020, heaks kiidetud Eesti kõrghariduse ja teaduse rahvusvahelistumise juhtnõukogu 15. novembri koosolekul 2012. URL: https://www.hm.ee/sites/default/files/rvl_prioriteetsed_tegevused_2013-2020_51112.pdf (14.05.2018).
- Källkvist, M., Hult, F., M. (2016) Discursive mechanisms and human agency in language policy formation: negotiating bilingualism and parallel language use at a Swedish university, *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 19: 1, 1–17
- Lukk, M., Koreinik, K., Kaldur, K., Vihman, V.-A., Villenthal, A., Kivistik, K., Jaigma, M., Pertšjonok, A. (2017). Eesti keelseisund. Tartu: Tartu ülikool ja Balti Uuringute Instituut (IBS).

- Läti riiklik keelekeskus. (2012). Tõlge Läti Vabariigi riigikogu vastuvõetud kõrgharidusasutuste seadusest. URL: http://vvc.gov.lv/index.php?route=product/category&path=60_109_111_112 (14.05.2018).
- Ministry of Education, Science and Sport of the Republic of Slovenia. (2011). Resolution on the National Higher Education Programme 2011 – 2020. URL: http://zakonodaja.sio.si/wp-content/uploads/sites/10/2011/08/Res_National_HEP_2011_2020.pdf (14.05.2018).
- OECD.Stat Education at a Glance. Share of international or foreign students enrolled by field of education. URL: https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=EAG_ENRL_MOBILES_FIELDS# (14.05.2018).
- Rootsi Kultuuriministerium (2009) Language Act (2009: 600). URL: <http://www.regeringen.se/contentassets/9e56b0c78cb5447b968a29dd14a68358/spraklag-pa-engelska> (14.05.2018).
- Salö, L. (2017). Regimenting academic discourse: Additional-language summaries as an equivocal remedy for Anglophone science. Working Papers in Urban Language and Literacies 231.
- Selliöv, R. (2018). Õppekeel Eesti kõrgkoolides EHISe andmetel: Statistiline ülevaade. Haridus- ja Teadusministerium. URL: https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/oppekeel_eesti_korgkoolides_statistiline_ylevaade.pdf (14.05.2018).
- Simmul, L. (2017) Võõrkeelte oskuse roll tööturul. Haridus- ja Teadusministerium. URL: https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/keelteoskuse_roll_tooturul_veebr2018.pdf (14.05.2018).
- Sloveenia keele avaliku kasutamise seadus. (2004). Sloveenia Vabariigi Teataja nr 84. URL: <https://www.eui.eu/Projects/InternationalArtHeritageLaw/Documents/NationalLegislation/Slovenia/lawonpublicusageofslovenianlanguage.pdf> (14.05.2018).
- Sloveenia kõrgharidusseadus. URL: <http://www.unesco.org/education/edurights/media/docs/497fbd5bb8f4333a30b658d9c18e8ec3bc0589eb.pdf> (14.05.2018).
- Slovenia National Programme For Language Policy 2014 – 2018. URL: http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Slovenski_jezik/Resolution_2014-18_Slovenia_jan_2015.pdf (14.05.2018).
- Soler, J., Björkman, B., Kuteeva, M. (2017) University language policies in Estonia and Sweden: exploring the interplay between English and national languages in higher education, Journal of Multilingual and Multicultural Development, 39: 1, 29–43.
- Soler-Carbonell, J., Saarinen, T., Kibbermann, K. (2017) Multilayered perspectives on language policy in higher education: Finland, Estonia, and Latvia in comparison, Journal of Multilingual and Multicultural Development, 38: 4, 301–314.
- Vihman, V-A. (2017). Keelekasutusest Eesti kõrghariduses. Oma Keel number 35. URL: http://www.emakeeleselts.ee/omakeel/2017_2/OK-2-2017_15.pdf (14.05.2018).
- Wächter, B., Maiworm, F. (Toim.) (2014) English-Taught Programmes in European Higher Education. The State of Play in 2014. ACA Papers on International Cooperation in Education. Bonn: Lemmens Medien GmbH.
- Ülikooliseadus, vastu võetud 12.01.1995 (RT I 1995, 12, 119), viimane red. RT I, 20.12.2016, 2. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/120122016002> (14.05.2018).

Lisa 1. Uuringu uurimisküsimused

1. Üldine hoiak õppekeele osas
  - a. Milline on ülikooli üldine hoiak eestikeelse ja ingliskeelse õppe tasakaalu?
  - b. Kuidas suhtutakse ülikoolis praegustesse õppekeele muutustesse?
  - c. Mis on uuringus käsitletavate valdkondade õppekavade arendajate visioon neis valdkondades õppekavade keele tuleviku osas?
2. Õppekava õppekeele tähendus
  - a. Mida tähendab avalik-õiguslikes ülikoolides õppekava õppekeel esimesel ja teisel astmel, sh bakalaureuse- ja magistriõppe integreeritud õppes?
  - b. Kui suur osa õppetegevustest tavaliselt planeeritakse õppekava õppekeeles, millised tegevused võivad olla õppekava keelest erinevas keeles? Sealhulgas analüüsida järgnevaid õppetegevusi: kontaktõpe (loengud, seminarid, praktikumid, laboratoorne töö jne), iseseisev töö (kas õppekirjandus on planeeritud mitmes keeles, kui palju on eestikeelset kasutatavat kirjandust, mis keeles tuleb esitada kodused tööd), ning praktika)?
3. Õppekava õpiväljundite saavutamiseks vajalikud keeled
  - a. Kuidas valitakse õppekavadesse õpiväljundite saavutamiseks vajalikud teised keeled?
  - b. Kas õpiväljundite saavutamiseks vajalike teiste keelte valikul on mõeldud ka seda, et eesti õppekeelega õppekavadel võib õppida täiskasvanud õppureid, kes saavad inglise keele asemel paremini hakkama vene või saksa keeles?
  - c. Kuidas kasutatakse õpiväljundite saavutamiseks vajalikke teisi keeli õppekavas – kas eelkõige iseseisva töö raames õppekirjanduse ja muu materjalidega tutvumiseks või on teises keeles kindlasti teatud hulk kontaktõpet või on veel võimalusi teiste keelte kasutamiseks?
4. Võõrkeelte oskus kui õpiväljund
  - a. Kuidas määratakse õppekavas nõuded õppekeele ja võõrkeel(t)e tasemetele nii sisseastumisel kui lõpetamisel?
  - b. Kas õppekavasid koostades on arvesse võetud, milliste võõrkeelte oskus on selles valdkonnas hiljem tööturul oluline? Juhul kui on, kas see kajastub õppekavas ja õpiväljundites?
5. Võõrkeelte tegelik kasutamine õppetöös
  - a. Kuidas tegelikult õpe toimub – näiteks kas tudengite⁵ või õppejõudude keeleoskusest või mõnest muust põhjusest tulenevalt võib õpe tegelikult toimuda mõnes muus kui õppekava ametlikus keeles? Juhul, kui õppeprotsessis on erisusi ametlikust õppekeelest, siis millistes õppekava osades?
  - b. Kui ingliskeelsete õppekavade osaks on praktika, siis kas ka seda on võimalik teha inglise keeles?
  - c. Kui palju avalik-õiguslike ülikoolide kahe esimese õppeastme eestikeelsetel õppekavadel tehakse lõpueksameid ja/või kirjutatakse ja/või kaitstakse lõputöid muus keeles kui eesti keeles?
6. Eesti keele õppe muu emakeelega õpilaste seas
  - a. Kas ingliskeelsetel õppekavadel õppivatele muu emakeelega üliõpilastele pakutakse võimalust õppida eesti keelt ja kultuuri?
  - b. Kas eeldatakse, et Eestis õppides omandavad nad eesti keele oskuse vähemalt suhtlustasandil?

---

⁵ Eestikeelsetel õppekavadel õpib eesti keelt mitteoskavaid välisstudengeid vms.

- c. Kas eestikeelsetel õppekavadel õppivad muu emakeelega üliõpilased kasutavad keeleõppeaastat ja mida nad sellest arvavad?
7. Resümeed kui eesti oskuskeele väljendus
  - a. Kui muus keeles kirjutatud doktoritööle lisatakse eestikeelne resümeed, siis kellelt ja mil viisil saab üliõpilane selle koostamiseks keelelist/terminoloogilist abi?
  - b. Kuivõrd oluliseks hinnatakse eestikeelset resümeed valdkonna oskuskeele arendamise kontekstis?
  - c. Kuidas tuleks resümeed arendada, et sellest oleks ka tegelikult kasu eesti oskuskeele arengule?
8. Rahvusvaheline kogemus
  - a. Kuidas on leitud kõrghariduse õppekeeles tasakaal inglise keele ja riigikeele vahel kolmes Eestiga sarnases riigis?